

SZAKDOLGOZAT

Németh Beáta Andrea
gyógypedagógia szak

Kaposvár
2021

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Gyógypedagógia Szak

GYERMEKVÉDELEM AZ ISKOLÁBAN

A PÉCSI ÉLTES EGYMI GYERMEK-ÉS IFJÚSÁGVÉDELMI TEVÉKENYSÉGE

Belső konzulens: Gelencsérné Dr. Bakó Márta
egyetemi docens

Külső konzulens: Kátainé Dr. Lusztig Ilona
adjunktus

Készítette: Németh Beáta Andrea
ANE67X
levelező tagozat

Neveléstudományi Intézet/ Gyógypedagógiai Tanszék

KAPOSVÁR
2021

Tartalom

ELSŐ RÉSZ	3
1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, SZEMÉLYES MOTIVÁCIÓ	3
MÁSODIK RÉSZ	5
2. A TÉMAVÁLASZTÁS MEGALAPOZÁSA.....	5
2.1. Mi a gyermekvédelem?	5
2.2. A Gyermekvédelmi törvény életbe lépésének előzményei és hatása	6
2.3. A gyermekek védelmének rendszeréhez kapcsolódó feladatot ellátó intézmények és szakemberek, a szakmaközi együttműködés	8
HARMADIK RÉSZ	13
3. GYERMEKVÉDELEM AZ ISKOLÁBAN.....	13
3.1. Iskolai gyermekvédelem a rendszerváltást megelőző években	13
3.2. Változások a 90-es évektől kezdődően	14
NEGYEDIK RÉSZ	21
4. AZ KÖZNEVELÉS GYERMEK-ÉS IFJÚSÁGVÉDELMI HELYZETE A NAPJAINKBAN	21
4.1. A köznevelési intézményben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős és az óvodai-, iskolai szociális segítő tevékenysége. A feladatmegosztásban jelentkező előnyök és hátrányok.....	21
4.2. Az intézményben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős komplex tevékenysége	26
4.3. Gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenység a Pécsi Éltes EGYMI-ben	36
ÖTÖDIK RÉSZ	42
5. A KUTATÁS	42
5.1. A kutatás céljai	42
5.2. Kérdésfelvetés, kutatási kérdések, hipotézisek	43
5.3. A kutatási minta	44
5.4. Kutatási módszerek, eszközök bemutatása	44
5.5. A kérdőívek kiértékelése	45
5.6. A kutatás eredményei	56
HATODIK RÉSZ	61
6. ÖSSZEFOGLALÁS.....	61

6.1. A kutatás összefoglalása.....	61
IRODALOMJEGYZÉK.....	66
FELHASZNÁLT SZAKIRODALMAK.....	66
JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE.....	69
FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK	69
HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE.....	70
MELLÉKLETEK.....	71
1. számú melléklet A kutatási kérdőív	71
2. számú melléklet A szakdolgozat tartalmi kivonata.....	75
3. számú melléklet Nyilatkozat	76

ELSŐ RÉSZ

1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, SZEMÉLYES MOTIVÁCIÓ

Közel három évtizede, egy sajátos nevelési igényű tanulókat nevelő és oktató szegregált intézményben dolgozom. Az itt tanuló gyermekek - bio, - pszicho, - szociokulturális háttérű - egyre inkább súlyosbodó problémáinak, valamint ezek magas számának visszaszorítása érdekében szükségessé vált, hogy az iskolában preferált feladattá minősüljön a gyermekvédelem. Ezen okból kifolyólag, az iskolai gyermekvédelmi feladatok ellátása érdekében egykor egy speciális team-et alakítottunk ki, Gyermekvédelmi Tanács néven. A Tanács három területen (szociális, pszichológiai, mentálhigiénés), 5 szakember segítségével végezte a rászoruló gyermekek megsegítését, melyen belül a 2000/2001.-es tanév óta, teljes munkaidőben én látom el az intézmény gyermek-és ifjúságvédelmi feladatait. Az intézményben számos, a gyermekeket, tanulókat érintő problémával találkozom. A munkám célja - a prevenció módjait előtérbe helyezve - a gyermekeket, tanulókat veszélyeztető élethelyzetek kiszűrése, valamint a kialakult krízishelyzetek a nevelési-oktatási intézmény kompetenciahatárain belüli kezelése. Azonban ezen feladatok széles körű együttműködés nélkül nem valósíthatók meg. Az intézményben nevelődő, tanuló gyermekek megsegítése érdekében kialakítottam az intézményen belüli és kívüli kapcsolatrendszert. Az intézményen belüli kapcsolatrendszert tekintve, a gyermekeken, tanulókon és szüleiken kívül együttműködők az intézmény pedagógusaival (óvodapedagógusok, osztályfőnökök, napközis nevelők, szaktanárok, (gyógy)pedagógiai asszisztensek), melyek gyermekvédelmi munkáját segítem. A velük való rendszeres együttműködés motivált arra, hogy a fentiekben meghatározott téma kifejtését és kutatását választottam a szakdolgozatom megírására.

Az oktatási és nevelési intézményekben 2004. év óta nem kötelező a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős alkalmazása, azonban az ezzel kapcsolatos feladatokat valamennyi intézményben el kell látni. Ennek megfelelően a gyermekvédelmi feladatok ellátásáért az adott intézmény vezetője a felelős. A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős segítségével egy lehetőség, egy szolgáltatás a pedagógusok és a nevelő-oktató munkát segítők számára. A gyermekekkel, tanulókkal foglalkozó pedagógusokkal, segítőkkel történő kapcsolat és együttműködés kialakítása nem könnyű feladat, hiszen annak ellenére, hogy valamennyien tisztában vannak törvényi kötelezettségeikkel, gyakran adódik, hogy a segítséget a szakmai kompetenciájukba való beavatkozásnak tekintik.

Mindezek figyelme vételével az iskolai gyermek-és ifjúságvédelmi felelős feladata és kötelessége, hogy konstruktív, a problémák megoldására koncentrált, pozitív kapcsolatot alakítson ki valamennyi pedagógussal, melyhez elengedhetetlenül szükséges a széles körű tárgyi tudás, jó kapcsolatteremtő és kommunikatív készség. A gyermekvédelmi szakember tevékenysége lényegében a bizalmon alapul, amelyen keresztül a probléma elfogadásának, a barátságos részvétel, az alkalmazkodás, a kompetencia, a diszkréció és a magyarázat elve érvényesül nemcsak a kliensekkel (gyermek, szülő), hanem a pedagógusokkal szemben is. Amennyiben az intézményvezetés és a tantestület tagjai is nyitottak a tanulók problémáinak több szempontú feltérképezésére és kezelésére, ebben az esetben közös vélemény és megfelelő együttműködés jöhet létre a különböző szakemberek, így a pedagógusok és a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős között. A szakdolgozatban az elmúlt 30 év gyermekvédelmi munkáját is szeretném bemutatni napjainkig, ahol a jogszabályi változásoknak köszönhetően egy külső szakember, óvodai és iskolai szociális segítő is bekapcsolódik az intézmény gyermekvédelmi munkájába. A szakdolgozatomban a kutatás keretében szeretnék rávilágítani arra, hogy az intézmény azon pedagógusai, és a nevelő-oktató munkát közvetlen segítő alkalmazottjai, akik mind a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel, mind pedig az óvodai-és iskolai szociális segítővel kapcsolatban állnak, miként látják az együttműködés milyenségét, milyen problémák esetén fordulnak segítségkéréssel a gyermekvédelmi szakemberek felé, vagyis mennyire tartják fontosnak, hogy a gyermekvédelmi szakemberek segítségét is igénybe vegyék a különböző problémák megelőzése és kiküszöbölése érdekében. Ennek értelmében az sikerességének, illetve esetleges sikertelenségeinek okait kívánom feltárni. Elképzelésem szerint e témában való kutatás kimutatja, hogy a pedagógusok és segítőik körében kik azok, és melyik típusú probléma esetén tartják leginkább szükségesnek a kompetenciájukon kívüli beavatkozást. Kérdésként felmerülhet az is, hogy a pedagógusok és segítőik a szakemberek segítségét igénybe véve milyen mértékben ítélik hatékonynak a beavatkozást, és az együttműködés mely területeken, milyen formában bizonyul a leghasznosabbnak.

Továbbá szeretnék arra kitérni, hogy a sikeresebb együttműködés érdekében a pedagógusok részéről javaslatként milyen megoldási módok merülnek fel, amelyek pozitív irányba befolyásolják a közös munkát a gyermekvédelmi feladatok ellátása terén.

MÁSODIK RÉSZ

2. A TÉMAVÁLASZTÁS MEGALAPOZÁSA

2.1. Mi a gyermekvédelem?

A gyermekvédelem fogalmának használata hazánkban először a XIX. század végén terjedt el, elsősorban azon pedagógusok, orvosok, jogászok, egyesületek tagjai között, akik szívükön viselték a gyermekek sorsát és tevékenyen részt kívántak venni problémáik kiküszöbölésében. Ezt követően ezen fogalom a mindennapi köznyelvben csak a XX. század elejétől vált használatossá, amikor is 1901-ben a Széll Kálmán alkotta törvénnyel megszületett a magyar állami gyermekvédelem (Domszky 2006).

Jelenleg a gyermekvédelemnek számos terminológiája, megközelítése létezik. A Pedagógiai Lexikon (1997:599) szerint a „gyermek-és ifjúságvédelem mindazon jogi, egészségügyi, szociális és nevelési eszköznek az összessége, amelyek a gyermekek harmonikus személyiségének kibontakoztatását szolgálják, és biztosítják számukra azt a különleges védelmet, amit fizikai és szellemi érettségük hiánya indokol...”. Más megközelítésben a gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, veszélyeztetettségének megelőzése, megszüntetése, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerült gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység.¹

Valamennyi megfogalmazás közös eleme a gyermekek sorsa, életük, fejlődésük alakulása.

A különböző meghatározásokból kitűnik, hogy a gyermekvédelem magába foglalja a 0 - 18 éves kiskorúakkal kapcsolatba kerülő olyan területeket, amelyek előmozdítják, támogatják a gyermekek és családjuk testi, lelki, szociális jólétét.

A gyermekvédelem tulajdonképpen társadalmi tevékenység, melyben a társadalom különböző tagjai vesznek részt, szerepüket és feladataikat meghatározza a társadalomban elfoglalt helyük, státusuk, lehetőségeik, lelkiismeretük, felelősségük.

Ezek szerint minden állampolgár különleges feladata és kötelessége a gyermekek védelme, azonban többféle nézőpont különíthető el, hiszen mindenki más-más megközelítésben használja a gyermekvédelem fogalmát. A társadalmi reagálás szempontjából a társadalom tagjait több csoportba sorolhatjuk.

¹ 1997.évi XXXI. tv. 14.§ (1).

Az egyik a kívülálló és az érdeklődők csoportja, akik többnyire a médiákból tájékozódnak az ehhez kapcsolódó eseményekről, nincs közvetlen tapasztalatuk a gyermekvédelem kérdéseiről, ők nem problémahordozók, számukra a médiákban megjelenő közlemények csak érdekes vagy érdektelen napi hírek, színesebb vagy színtelenebb napi műsorok.

A másik az érdekeltek csoportja, akik a gyermekvédelemben dolgoznak. Ők azok, akiket befogadóként nagyon érzékenyen érint minden foglalkozásukkal kapcsolatos közlemény. Ők azok, akik nagymennyiségű információval rendelkeznek az egyes gyermekeket érintő problémákról, és nekik van leginkább lehetőségük arra, hogy felismerjék ezeket, és kiküszöbölésükben aktívan részt vegyenek. Szűkebb értelemben ők a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai.

Végül, de nem utolsó sorban a harmadik csoportba az érintettek tartoznak. Ők a gyermekvédelem alanyai, tehát a gyermekvédelem foglalkozási körébe tartozó gyerekek és családjaik. Ők azok, akikről tulajdonképpen az információk szólnak, és akik sajnos a legkisebb befolyással bírnak annak alakulására (Domszky 1994).

Éppen ezért a gyermekvédelem kifejezéshez mindmáig bizalmatlanság tapad, főként az érintettek részéről, pedig a gyermekvédelem nem más (nem is lehetne más), mint a gyermekek mindenek felett álló érdekeit szem előtt tartó hatékony segítségnyújtás az elsődleges szocializációs közeg, vagyis a család optimális működéséhez, mind anyagi, mind erkölcsi, mind pedig pszichikai téren. Ezt a felfogást támasztja alá az a tény is, hogy Magyarországon az 1980-as évek közepétől egyre erősödött az a nézőpont, hogy a gyermekvédelmet mindenképpen a személyességen alapuló családokra kell építeni. Ennek biztosítéka az 1997. év V. 8-án kihirdetett Gyermekvédelmi törvény.

2.2. A Gyermekvédelmi törvény életbe lépésének előzményei és hatása

Az 1997. évi XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról mérföldkövet jelentett a gyermek-és ifjúságvédelem magyarországi rendszerében és új keretet teremtett a gyermekek védelmének, a róluk való gondoskodásnak. A gyermekvédelemnek ez az átrendeződése egy folyamat volt, melynek kezdete a 80 évek közepére tehető, amikor is több olyan intézkedés is történt (pl.: a hagyományos gyermekotthonok átalakulása, lakóházas családi csoportok létrejötte, a hagyományos és a hivatásos nevelőszülői hálózat újrakezdése), mely megalapozta a gyermekvédelem új reformtörekvéseit (Veczkó 2002).

1989. október 20-án New Yorkban az Egyesült Nemzetek Szervezete megalkotta a gyermekek jogairól szóló egyezményt, melyet a magyar parlament az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki.

Az Egyezmény olyan irányelveket, szabályokat fogalmaz meg a gyermekek védelme érdekében, melyeket a csatlakozó országok beépítettek a saját jog-és gyermekvédelmi rendszerükbe.

Bár több évi késéssel, de ez alapján született meg a gyermekvédelmi törvényünk. A törvény alapvető szemléletváltozást, teljes körű reformot jelent a gyermekvédelem eddigi gyakorlatához képest, melynek fő elemei, alapelvei a következők:

- Az előzőkhöz képest jobban figyelembe veszi a gyermeket, mint önálló személyt, valamint a családot olyan autonóm kiscsoportnak tekinti, mint a saját életében és ügyei intézésében kompetens egységet, ezzel megalapozva az önkéntesség elvét, a széleskörű választási lehetőségeket.
- A törvény konkrétan meghatározza a gyermeki jogokat, ezek érvényesülését, valamint a szülők jogait és kötelezéseit is. Mindemellett ezt teszi az állam a helyi, megyei, országos ellátók jogaival és kötelezettségeivel is.
- Nagy hangsúlyt fektet a prevencióra, egyben kiszélesíti a gyermekvédelemben résztvevő intézmények és szakemberek körét, az ellátás számos formáját (Herczog 2004).

A felsoroltakon kívül az egyik legfontosabb mozzanat, mely megfogalmazásra került, hogy a gyermek a saját családjától csak saját érdekében, a törvényben meghatározott esetekben és módon választható el, és kizárólag anyagi okok miatt nem szabad családjától elszakítani.²

Ez azért jelentett nagy előrelépést, mivel a törvény életbe lépése előtt gyakran elég volt egy telefon az illetékes gyámhivatal felé, ami alapján a gyermeket azonnal - a régi terminológia szerint - állami gondozásba helyezték.

A másik összetevő, hogy minden településen létre kell hozni és elérhetővé kell tenni azokat a szolgáltatásokat, amelyek biztosítják a gyermekek, családok jólétét, esélyegyenlőségét.

Ehhez kapcsolódva megfogalmazták a gyermekek védelmének rendszeréhez tartozó gyermekjóléti alapellátások és gyermekvédelmi szakellátások funkcióit, feladatait, továbbá a pénzbeli, természetbeni ellátások formáit.

² 1997. évi XXXI. tv. 7.§ (1)

A törvény ezen elemei mindenképpen öröndetesek és nagyon hasznosak, hiszen az alapos jogalkotói munka következtében szinte minden szakmai tapasztalatot rögzítenek. Csakhogy ezzel kapcsolatban negatívumok is megfogalmazásra kerültek.

Domszky leírása szerint Szöllősi Gábor kijelentését idézve „Kritikusan állapíthatjuk meg, hogy még ma is elsősorban a jogszabályokból vezetik le a megoldási módokat”, ugyanakkor azt is hozzáteszi, hogy „ezzel együtt azonban elmondható, hogy erősödik a különböző megoldási módok szakmai modellként történő felfogása is”. (Domszky 2006,7)

Mindkét szerző megállapítása sajnos a gyakorlatban is helytállónak bizonyul, hiszen számos alkalommal tapasztalható - főként hatósági körökben -, hogy a jogszabályokat „szakmai szabálynak” tekintik, így a gyermekek gyakran személytelen iratanyagokká válnak a bürokratikus rendszerben. A másik probléma a jogharmonizáció hiányában lelhető fel, így ismételen előfordul az is, hogy a túlszabályozottság, vagy az alulszabályozottság miatt késnek a megoldások, amelyek a gyermek létét inkább veszélyeztetik, minthogy a védelmét szolgálnák. Az idézet másik részében megfogalmazottakra reagálva Domszky úgy válaszol, hogy „sok minden szól a jogszabályok megoldási modellként való alkalmazása mellett, például, hogy kézenfekvők: nagyon kidolgozottak (szinte minden kérdésben eligazítanak), hogy ezek azok, amik közvetlenül számonkérhetők, és hogy leveszik az alkalmazó válláról a szakember innovációs felelősségét (hogy tudniillik az alapszakmájában tanultakat alkotó módon alkalmazza)”. (Domszky Uo.) Tehát a sok pozitívum mellett ennek is megvannak az árnyoldalai, mivel a tenni akaró, lelkiismeretes szakember kompetenciáját a jogszabályok túlzott keretek közé szoríthatják. A leírt problémák elképzelhető megoldása lehetne a gyermekvédelem rendszerének pontosabb átláthatósága, még nagyobb hangsúlyt fektetve a gyermekvédelemben résztvevő intézmények és szakemberek hatékonyabb és eredményesebb együttműködésére az inter-professzionalitás érdekében.

2.3. A gyermekek védelmének rendszeréhez kapcsolódó feladatot ellátó intézmények és szakemberek, a szakmaközi együttműködés

A jogszabály megnevezi azokat az intézményeket, szakembereket, amelyek kötelesek elősegíteni a gyermek családjában történő nevelkedését, együttműködni a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzésében, és a már kialakult veszélyeztetettség megszüntetésében.³

³ 1997. évi XXXI. tv. 17.§ (1)

A felsorolás azokat a szakembereket, intézményeket tartalmazza, amelyek a munkájuk során kapcsolatban kerülnek a gyermekekkel és családjaikkal. Ezek a következők:

- „az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a háziorvos, a házi gyermekorvos,
- a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók,
- a köznevelési intézmények és a szakképző intézmények,
- a rendőrség,
- az ügyészség,
- a bíróság,
- a pártfogó felügyelői szolgálat,
- az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek,
- a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása,
- az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek
- a munkaügyi hatóság,
- a javítóintézet,
- a gyermekjogi képviselő,
- a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal,
- az állam fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv.”⁴

A felsorolt intézmények kötelesek jelzéssel élni a területileg illetékes gyermekjóléti szolgálatnál, amennyiben a gyermek veszélyeztetettségét tapasztalják.

Ezen kívül hatósági intézkedést kezdeményezni súlyos elhanyagolás, bántalmazás, valamint minden olyan gyermekkel kapcsolatos történés esetén, amely veszélyezteti a gyermek testi, lelki, erkölcsi és értelmi fejlődését.⁵ Az egymással történő együttműködésen túl legfontosabb feladatuk a prevenció, melynek három szintje ismert.

Az elsődleges prevenció magába foglalja mindazokat a szolgáltatásokat (felvilágosítás, tanácsadás, informálás), amelyre minden gyermek és családja jogosult a megfelelő működés érdekében. A másodlagos megelőzés során célzott segítségnyújtás történik, elsősorban annak megelőzése, hogy ne alakulhasson ki a gyermek veszélyeztetettsége.

A harmadlagos prevenciót akkor alkalmazzák, amikor a gyermek veszélyeztetettsége kialakult, megszüntetve ezzel a gyermeknek ártó magatartást (Büki és Szollár 2003).

⁴ 1997. évi XXXI. tv. 17.§ (1) a)-o)

⁵ 1997. évi XXXI. tv. 17.§ (2) a) és b)

Elmondható, hogy a prevenció módjait, főként az elsődleges prevenciót a különböző intézmények többé-kevésbé megfelelően használják és alkalmazzák, hiszen számos olyan program és szolgáltatás létezik, amely elősegíti a gyermekvédelem alapelveinek teljesülését. A problémát viszont az okozza, hogy a gyermekvédelem rendszerében dolgozó szakemberek nem kaptak megfelelő segítséget ahhoz, hogy pontosan megértsék, mit is jelent a jelzési és együttműködési kötelezettség, különösen igaz ez a társszakmák képviselőire. Ez a gyakorlatban is széles körben tapasztalható, hiszen nincsenek megfelelően tisztázva, körülhatárolva és konkretizálva, hogy milyen esetekben, milyen módon kell a problémákat jelezni és együttműködni annak érdekében, hogy optimalizálni lehessen a közös munkát. Ebben nyújthat segítséget a szakmaközi együttműködés alapszabályainak ismerete, melyet Herczog Mária hét pontban foglalt össze.

„1. Minden szolgálat, intézmény és minden munkatárs feladatát, szakmai kompetenciáját, felelősségi köreit és tevékenységét jól érthetően kell meghatározni, annak érdekében, hogy ismerjék egymás munkáját, szerepét, és ezt el tudják különíteni, illetve meghatározni saját maguk számára is.

2. Meg kell határozni minden szervezetben, hogy ki, melyik területre, milyen problémacsoportra specializálódik, melyek az „erősségei”, ki, milyen ügyben képviseli a szolgáltatást, a családokat, gyerekeket, ki jogosult adatok kiadására, milyen módon méri a munka teljesítményét és eredményességét.

3. Biztosítani kell a rendszeres, intézmények és szolgáltatások közötti egyeztetést, esetmegbeszélések és program, tervek és értékelő megbeszélések formájában is.

4. Túl kell jutni azon a régi, rossz beidegződésen, hogy a másik szakmáját, szakterületét alábecsüljük, ignoráljuk. Ennek oka elsősorban az, hogy a különféle szakmák és szakterületek képviselői nem tudják, hogy a másik pontosan mihez ért, mit csinál, illetve rivalizálnak, alá-fölérendeltségi viszonyt akarnak kialakítani a szakmák és intézmények, szakterületek között. Ennek feloldását szolgálhatják a közös képzések, a szakmaközi megbeszélések és egymás speciális ismereteinek, feladatainak megismerése.

5. Közös célokat és közös terminológiát célszerű meghatározni, ugyanakkor ügyelni kell arra, hogy mindenki megtarthassa szakmai identitását, saját szakterületi kompetenciáját, feladatait, illetve az azokhoz kapcsolódó formát és nyelvezetet is.

6. A folyamatos egyeztetés és a szakemberek egymással kialakított munkakapcsolata - amelyben létrejönnek személyes, hosszútávú együttműködési formák, szolgáltatások és szervezetek- minden szinten megkönnyíti a munkát, és csökkenti a feszültségeket.

7. Minden szükséges információt minden érdekeltnek a rendelkezésére kell bocsátani, kerülni kell az intézményi, szakmai lobbizást a mások kárára. Célszerűbb a gyermekek és családok helyi védelméért és az egyes ügyekben az adott gyermekért lobbizni ehelyett.” (Herczog 2004,56)

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyermekvédelemmel foglalkozó szakemberek feladatai külön-külön viszonylag jól körül vannak határolva (pl. a munkaköri leírásokban), azonban valóban fontos lenne ezek ismerete minden résztvevő számára, melyet ilyen témájú területileg megrendezett rendszeres szakmaközi értekezletek keretében lehetne egyeztetni. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nincsenek a gyermekvédelemben dolgozók részére megrendezett konferenciák, értekezletek, sőt a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szolgáltatók által gyakran szerveződnek esetkonferenciák is, azonban mindezek általában konkrét ügyekről szólnak, - betartva az előírt időkeretet - és nem pedig egymás munkájának megismeréséről. Ezen túlmenően az egyik nehézséget a napi munkában még mindig az jelenti, hogy a különböző területeken dolgozó szakemberek nem osztják meg a szükséges információkat az érdekeltekkel, ehelyett gyakoribb az, hogy a jelzés, az információáramlás és az együttműködés csak egyirányú és nem kölcsönös. Egyszóval sokan (intézmények és szakemberek) megtartják - a kötelezettség ellenére - az információkat, ami viszont nem, hogy segítené, hanem kifejezetten gátolja, akadályozza - sőt veszélyezteti - a gyermekvédelmi munkát, melynek a legnagyobb vesztesei maguk a gyermekek és családjaik lehetnek. A másik dilemma, hogy még jelenleg is alábecsülik egyes intézmények egymás szakterületét.

Sokak fölérendeltségi viszonyban, onnipotensnek képzelik magukat másokkal szemben, így, utasítva, kioktatva próbálnak hatást gyakorolni.

Ez pedig rendszerint sérti az együttműködést és előidézi a fent említett problémát is, pedig a gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenység kulcsa a szakmaközi együttműködésben, más szóval az inter-professzionalításban van.

Az inter-professzionalitás azt jelenti, hogy a különböző szakemberek a közös kommunikáció és tevékenység révén ötvözik szakmai tudásukat valamilyen közösen meghatározott cél, ügy elérése érdekében, mely által megsokszorozódik a szakértelem. Ehhez viszont elengedhetetlenül fontos a fent említett problémák kiküszöbölése, melynek alapja az egymás munkájának, szakmájának, véleményének, tudásának, tapasztalatának figyelembe vétele és tisztelése.

Mindez hozzájárul az adott probléma komplexebb megértéséhez és az együttműködési képesség fejlesztéséhez. Az inter-professzionalitás kialakítása nem könnyű feladat, megvannak a maga előnyei és hátrányai is (Budai 2002).

Előnyei	Hátrányai
Hatékony, minőségi szolgáltatás	Nem mindig egyértelmű távlatok
Források eredményes használata	Esetlegesen ellentmondásos tevékenységek
Rizikók csökkentése	Időigényes tevékenység
Áttekinthetőbb felelősség megosztása	Különböző értékek, nyelvezet
Közreműködők motiváltabbá tétele	Különböző képzettség, tapasztalatok
Hatékonyabb stábmunka	Különböző vezetési stílus
Konstruktív együttműködés	Egyes szakmai kompetenciák, identitás elvesztésének félelme
Gazdaságos működés	Negatív/rejtett előítéletek
Csökken a szakmák közötti feszültség és hierarchia	
Közreműködő szakmáknak presztízs-növekedés	
Elégedettebb környezet	
Szélesebb társadalmi hatás stb.	

(1. táblázat) Forrás: Budai 2002 A gyermekvédelemben az inter-professzionalitás előnyei és hátrányai

A hátrányok könnyen kiküszöbölhetők, ha az érintettek betartják az inter-professzionális együttműködés kialakításának szabályait. Ezen belül a legnagyobb hangsúly a kölcsönösségen van. A hatékony, a gyermekek mindenképp felett álló érdekeit figyelembe vevő egymás munkáját segítő szakemberek között együttműködés csak akkor jöhet létre, ha valamennyi érintett tisztában van azzal, hogy milyen szerepvállalást, valamint felelősségvállalást vár el tőlük a professzionális gyermekvédelem.

A rendszeres és kölcsönös együttműködés azonban nemcsak a különböző szakmák képviselői között elengedhetetlen, hanem az egyes intézményeken belül dolgozó szakemberek között is. Ennek kell érvényesülnie a nevelési-oktatási intézményekben is. A gyermekvédelmi törvény a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó intézményként nevezi meg az iskolát és ezzel együtt meghatározott feladatokat jelöl ki a közoktatási intézményekre.

HARMADIK RÉSZ

3. GYERMEKVÉDELEM AZ ISKOLÁBAN

3.1. Iskolai gyermekvédelem a rendszerváltást megelőző években

A rendszerváltást megelőző években az iskola gyermekvédelmi tevékenysége a területi gyermekvédelemhez tartozott, amely a családjában nevelkedő gyermekek nevelését irányította és ellenőrizte az iskolai és állami apparátus révén. Az iskolai apparátushoz hozzátartozott az iskolaigazgató, a szakfelügyelő és a gyermekvédelmi megbízott, melynek gyermekvédelmi munkáját az általános iskolák számára előírt rendtartás szabályozta.⁶ Mivel a szocializmus ideológiája szerint szociális problémák nem voltak, így a hátrányos helyzet, mint fogalom gyakran egybeesett a veszélyeztetettség fogalmával. Ezért az iskola gyermekvédelmi tevékenysége elsősorban a veszélyeztetettségre - a veszélyeztetett gyermekekre - koncentrált. Az akkori veszélyeztetettség fogalma a mai meghatározáshoz képest alig tért el, azonban a gyakorlatban inkább a nehezen nevelhető gyermekeket tekintették veszélyeztetettnek, és az iskolában nem vizsgálták annak hátterét, hogy milyen folyamat vezetett el az adott gyermek veszélyeztetettségéig. Hátterét leginkább az ellátatlansággal és a nevelési hiányosságokkal magyarázták, és elsősorban nevelődési, erkölcsi, egészségügyi, valamint anyagi okokból sorolták a gyermekeket ebbe a kategóriába. A „csak szociális eset” igen ritka volt, amely az akkori felfogás szerint nem volt (nem is lehetett) összefüggésbe a szociális helyzettel. Tünetnek többnyire a magatartási és jellemhibákat, valamint a súlyos elmaradásokat és más nevelődési anomáliákat tekintették.

A gyermek-és ifjúságvédelemmel megbízott munkáját, továbbá a pedagógusok vele történő együttműködését a rendtartás szabályozta. A rendtartás az akkori nyelvezetet kivéve, tartalmában nemigen tér el a jelenleg is érvénybe lévő iskolai gyermekvédelmi feladatoktól, hiszen lényegét tekintve ugyanúgy a gyermekek veszélyeztetettségének megszüntetését tartotta a legfontosabb teendőnek, annyi különbséggel, hogy kötelezően rendszeres kapcsolatot kellett tartaniuk - a gyermekjóléti szolgálat híján - a gyámhatósággal. Ezen kívül az iskolák nyilvántartást vezettek a veszélyeztetett gyermekek számáról. Az iskola így elsősorban „gyermekvédelmi szűrőként” működött, aminek során kiválasztották azokat a gyermekeket, akiket veszélyeztetettnek véltek.⁶

⁶ 1976. évi Rendtartás az általános iskolák számára (65.§. Ifjúságvédelmi feladatok)

Csak hogy terminológiai hiányosságok miatt nem voltak teljesen pontosak az adatok. (Gáti 1981, 1982). Az 1980-as évek közepétől a gyermekek veszélyeztetettségét a társadalmi beilleszkedési zavarokkal összefüggésben vizsgálták. Az akkori oktatási statisztikák országos felmérését tekintve a kiskorúak 5-6%-át jelölték meg veszélyeztetettnek (Illyés, Csókay 1988). A 70-es évek látszólagos csökkenő aránya után ez az arány a 80-as években évről évre emelkedő tendenciát mutatott. Ennek tükrében egyre inkább preferálták az iskolai gyermekvédelem jelentőségét. Ez a jól felismert igény a 90-es évektől kezdődően még inkább felerősödött.

A rendszerváltás után - az 1990-es években - a politikai átalakulással egyidőben társadalmi és gazdasági átalakulás is kezdődött, mely egyéni, családi, társadalmi diszfunkciót is eredményezett. Ennek hatása az iskolában is érzékelhető volt, mivel jelentősen emelkedett a veszélyeztetett gyerekek száma.

Ezért vált jogszabályi szinten is kiemelkedő fontosságúvá az iskolai gyermekvédelem. Ezt erősítették meg az 1990-es évek közepétől megalkotott, illetve módosított jogszabályok is (Maros és Tóth 2007).

3.2. Változások a 90-es évektől kezdődően

Az iskolák számára az egyik meghatározó jogszabály a már többször említett gyermekvédelmi törvény volt, mely igazából kevés olyan szakaszt tartalmazott, - a jelzési és együttműködési kötelezettségen kívül - amely kimondottan a közoktatási intézményekre vonatkoztatva határozott volna meg direkt tennivalókat, bár a nevelési-oktatási intézményeket úgy fogta fel, mint a komplex gyermekvédelmi rendszer részét. Így az 1993. évi közoktatási törvény valamint a vele szoros összefüggésben lévő nevelés-oktatási intézmények működéséről szóló rendelet foglalta össze és konkretizálja azokat a feladatokat, amelyeket az iskolában a gyermekvédelem terén mind az intézmény vezetőnek, mind a pedagógusoknak, mind pedig a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősnek el kellett látni.

Az iskolai gyermekvédelem biztosítékát a jogalkotók a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök alkalmazásában látták, valamint megerősítették a pedagógusok aktív részvételét és együttműködését a gyermekvédelmi feladatokban.

Az 1993. évi közoktatásról szóló törvény már az alapelvekben megfogalmazta, hogy az iskola, mint nevelési-oktatási intézmény feladata és felelőssége az iskolában tanuló gyermekek testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődésének biztosítása és a személyiség kibontakoztatása, melyet a szülőkkel való szoros együttműködésben végez.⁷

Továbbá az iskolában történő feladatokat a gyermekek mindenek felett álló érdekei figyelembevételével alakította ki⁸, intézkedéseiben, döntéseiben az egyenlő bánásmód megtartását tartotta elsődlegesnek.⁹A fentiekre tekintettel az iskolai pedagógiai tevékenységgel szemben támasztott legfontosabb követelmény volt, hogy az iskolába járó valamennyi tanuló részére biztosítani kellett azokat a feltételeket, amelyek szükségesek az egyes gyermekek fejlődéséhez, képességeiknek kibontakoztatásához, valamint meg kellett találni azokat a lehetőségeket, amelyek elengedhetetlenek azon gyermekek számára, akik valamilyen okból kifolyólag hátrányokkal küzdenek, annak érdekében, hogy ezek a hátrányok segítséggel kompenzálhatók és leküzdhetők legyenek. Ebből látható, hogy a gyermek-és ifjúságvédelem szorosan kapcsolódott a pedagógiai tevékenységhez, amellyel kapcsolatos működésért alapvetően az intézmény vezetője felelt.¹⁰

Azonban a pedagógusok számára szintén az említett közoktatási törvény kötelezően előírta, hogy közre kell működniük a gyermek-és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatok ellátásában, ezen belül a tanulók fejlődését veszélyeztető körülmények megelőzésében, feltárásában és megszüntetésében.¹¹

A gyermekvédelem szempontjából rendkívüli jelentőséggel bírt, hogy a közoktatási törvény 1996. évi módosítása kötelezte az iskolákat a félállású gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök alkalmazására.¹² Ezzel felismerve azt, hogy a gyermekvédelmi munka professzionálissá tételének érdekében szükség van az iskolákban gyermekvédelemmel foglalkozó munkatársakra, akik intenzív továbbképzés keretében szerezhettek szakmai képzést ebben a témában (Strausz né 1998). Mivel a nevezett törvényben nem történt meg ezen feladatkört ellátók végzettségének konkrét meghatározása, ezért az iskolák leggyakrabban pedagógusokat jelöltek ki a tevékenység ellátására (Hegedűs 2006).

⁷ 1993. évi LXXIX. tv. 2.§ (4).

⁸ 1993. évi LXXIX. tv. 4.§ (7).

⁹ 1993. évi LXXIX. tv. 4/A.§ (1).

¹⁰ 1993. évi LXXIX. tv. 54.§ (1).

¹¹ 1993. évi LXXIX. tv. 19.§ (8). a).

¹² 1993. évi LXXIX. tv. módosítása 1996. évi LXII. tv. 1. számú melléklet

A szerzők megemlítik, hogy ezek a pedagógusok kevésbé voltak felkészültek a gyermekvédelmi feladatok ellátására. Ez több szempontból is hátrányosan hatott a feladatok elvégzésére, teljesítésére. Egyrészt ambivalens volt abból a szempontból, hogy nem tudták függetlenül képviselni a tanulók ügyeit, mivel nem volt objektív rálátása a felmerülő problémákra, esetekre annak, aki egyidőben gyermekvédelmi felelős és gyermekekkel közvetlenül foglalkozó, őket különböző tárgyakból tanító pedagógus is.

Egyszóval túlságosan involválódtak a gyermekekkel kapcsolatos ügyekbe, mely mindenképpen rontott a dolgok objektív megítélésén. Másrészt, hogy a feladatra szánt órakeret - heti húsz óra, azonban ez iskolánként eltérő 4, 6, 10 óra - többnyire csak arra volt elég, hogy az adható szociális juttatásokat szétosztja az arra leginkább rászoruló tanulók között, így tehát a jogszabály a gyakorlatban csak kevésbé érvényesült. Több hazai fórumon is említésre került, hogy éppen ezért az iskolai gyermekvédelmi feladatokat elsősorban ne pedagógusok lássák el. A pedagógusokat ugyanis nem készítették fel a gyermekvédelmi problémák felismerésére és kezelésére. Másrészt a nevelési-oktatási intézmények rendkívül oktatáscentrikusak, és kevésbé vették figyelembe a gyermekek aktuális pszichés és szociális állapotát.

Éppen ezért volt nagy szükség arra, hogy az iskolai gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenységet független, főállású szakember lássa el, aki a pedagógusokkal és a családdal együttműködve objektíven felismeri és kezeli az iskolába járó gyermekek aktuális problémáját.

Természetesen nem arról volt szó, hogy az iskolában dolgozó pedagógus, aki ellátja az iskola gyermekvédelmi feladatait nem válhatott gyermekvédelmi szakemberré, mivel leginkább nem az elnevezésre, hanem inkább a szolgáltatásra, a segítségre szoruló gyermekek támogatására, elfogadására helyeződött a hangsúly, hanem arról volt szó, hogy egy gyermekvédelmet ellátó pedagógus gyermekvédelmi munkáját az iskolával szembeni lojalitás végett sem lehetett elválasztani az iskolai konfliktusoktól, tanár-szülő-diák ellentéteinek kezelésétől (Bán 2002).

Azonban az iskolai gyermekvédelmi felelős kötelező alkalmazása hatályát veszítette. A minden évben változtatásra kerülő költségvetési törvény számos más törvényre is hatással volt, így ennek 2004. évi tárgyalásakor a Köznevelési törvény is módosításra került, mely szerint 2005. január 1-től a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök alkalmazását - bár ennek létszáma (nem kötelező) 1 fő-re emelkedett - szabadon választhatóvá tette.

A kormányzati módosítás annak ellenére történt, hogy statisztikai adatok bizonyították a veszélyeztetett gyermekek számának emelkedését Magyarországon, ami a 2000-es év elején kb. 230 - 260 ezerre volt tehető, azonban a látencia miatt - vélhetően a fogalmak eltérő értelmezéséből adódóan - sokkal több gyermeket lehetett volna besorolni ebbe a kategóriába. Elmondható, hogy az addigi jogszabályi előírások is jelezték, hogy nem vették igazán komolyan az iskolai gyermekvédelmi tevékenységet, mivel elegendőnek tartották félállásban ellátni ezt a feladatot, valamint a pedagógust is gyermekvédelmi szakembernek tekintették. Ebből is érzékelhetővé vált, hogy az iskolai gyermekvédelem leginkább szükségtelennek tartott vagy az iskola feladatai között kevés szerepet kapott feladatnak minősült. Ez jól látható eredményeket hozott a szakemberek által 2001-ben végzett országos szintű, reprezentatív felmérések során, mely szerint az iskolák egy jelentős része nem folytatott értékelhető gyermekvédelmi munkát annak ellenére, hogy azt a 2004-es év végéig a közoktatási törvény előírta számukra (Herczog 2005).

Az 1990-es években a gyermekvédelmi törvény 1997-es életbe lépéséig nem folyt átfogó vizsgálat az iskolai gyermekvédelem működéséről. 1999-től azonban több helyi kutatást is végeztek, amelyek számos problémára mutattak rá az iskolai gyermekvédelemmel kapcsolatban.

Az 1999-től 2001-ig - több megyében - végzett vizsgálatok kiterjedtek a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök közoktatási törvényben előírt alkalmazására, a gyermekjóléti szolgálatokkal való együttműködésükre, a jelzési kötelezettségük teljesítésére, valamint a nevelést-oktatást segítő más szakemberek gyermekvédelmi feladatok elvégzésének alkalmazására az iskolában.

A helyi kutatások rávilágítottak arra, hogy az iskolai gyermekvédelem területén ellátandó tevékenységek, valamint a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök alkalmazása nem felelnek meg a jogszabályi rendelkezéseknek.

Ezen kívül az iskolák nagy része nem alkalmazott szociális szakembereket a feladatok ellátására, továbbá az iskolák a jelzési kötelezettségük ellenére sem jelezték a felmerülő problémákat az illetékes gyermekjóléti szolgálatok felé.

Tulajdonképpen megállapításra került, hogy a vizsgálatba kerülő iskolákban csak formális volt a gyermekvédelmi feladatok ellátása.

A helyi felmérések alapján megfogalmazódott az az igény, hogy országosan is szükség lenne a nevelési-oktatási intézmények közül az iskolában feltárni, hogy miért nem tudják elvégezni a gyermekvédelemmel kapcsolatos feladataikat. Így a Szociális-és Családügyi Minisztérium Gyermekvédelmi Főosztályának megbízásából a Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet koordinálásával egy reprezentatív országos felmérést végeztek 2001. novemberében.

Ezen vizsgálat elsősorban arra terjedt ki, hogy az iskolák mennyiben tesznek eleget a közoktatási törvény akkori előírásának, mely szerint minden iskolában kötelezően alkalmazni kell félállású gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst, továbbá, hogy ezek foglalkoztatásának feltételei megfelelnek-e az előírásoknak.

A vizsgálat az iskoláknak kiküldött önkitöltős, önkéntes alapon kitöltött és visszaküldött kérdőív segítségével történt.

A felmérés során nagy eltérések mutatkoztak abban, hogy milyen számban küldték vissza az egyes megyék mintába kerülő iskolái a kérdőíveket. Azonban megállapítható volt, hogy a vizsgálatban tulajdonképpen az ország iskoláinak több, mint a fele vett részt. A megoszlás szerint ez 50-70%-os visszaküldési arányt jelentett a megyék tekintetében.

Ezen kutatás feltételezte, hogy a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök alkalmazása országos szinten nem egységes - régióként eltérő - a törvényi előírásoknak megfelelően, tehát az iskolák jelentős része nem az előírásoknak megfelelően tölti be a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős státuszát. A felmérés további kérdései az alkalmazás jogviszonyára, módjára, a gyermekvédelmi felelős szakképzettségére, valamint a gyermekvédelmi munka ellátásához szükséges feltételek biztosítására tért ki.

Ez a vizsgálat azért bírt nagy jelentőséggel, mivel ez a 2001-es felmérés az egyetlen rendelkezésre álló, országos kiterjedésű kutatás.

A vizsgálat 2002. évben fejeződött be. A kutatók az iskolai gyermekvédelemmel kapcsolatos konzekvenciái közül a legjelentősebb megállapítás, hogy annak ellenére, hogy az iskolák 96%-a alkalmazott valamilyen formában gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst, azonban csak a vizsgálatban részt vevő iskolák 26%-ban a törvénynek megfelelő módon.

Ennek tükrében láthatóvá vált, hogy számos iskola betöltötte ugyan a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősi státuszt, azonban ezzel csak formálisan tettek eleget a törvényi előírásoknak (Maros és Tóth 2002).

Összességében a kutatás kapott eredményeiről elmondható, hogy inkább negatív, mint pozitív képet mutatnak az iskolák gyermekvédelmi helyzetéről.

Megállapítható, hogy az iskolák egy része számára nem tűnik az iskolai gyermekvédelem fontos feladatnak, ahogyan 2004. év óta a törvényhozók (!) számára sem.

Általános véleményként fogalmazódott meg, hogy egyre inkább preferálni kell az iskolai gyermekvédelmet, hiszen az iskola és benne a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős a legelső és legfontosabb színtere és személye kell, hogy legyen annak a jelzőrendszernek, amelyik választ és megoldást tud keresni és nyújtani a gyermekek és családjaik problémájára.

Az iskolai gyermekvédelmi tevékenység ellátásának biztosítója a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős személye, aki a leghatékonyabban akkor tudja elvégezni a gyermekvédelmi feladatokat, ha az iskola teljes állásban alkalmazza, függetlenül a pedagógiai tevékenységektől.

Az iskolai gyermek-és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatokat a már többször említett közoktatási törvényen kívül a 11/1994. MKM rendelet tartalmazta. A rendelet értelmében minden esetben az iskola vezetőjének kellett gondoskodnia a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős munkájához szükséges feltételekről. A szabályozás szerint a gyermekvédelmi munka elengedhetetlen feltételei közé tartozott egyrészt egy külön helyiség biztosítása a felelős részére, mivel a bizalmas beszélgetéseknek alapvető szükségessége a nyugodt körülmények biztosítása. A másik ilyen feltétel volt a telefon megléte, amely fontos eszköze az intézményen kívüli kapcsolatrendszerrel való kapcsolatfelvételnek és kapcsolattartásnak. Ezeken kívül szintén nagy jelentősége volt a gyermekvédelem tárgyköréhez szükséges szakmai folyóiratokhoz való hozzájutás, valamint a különböző továbbképzéseken, szupervíziókon történő részvétel biztosítása is. A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős személyéről, a vele való kapcsolattartás helyéről és idejéről minden tanév kezdetén írásban kellett tájékoztatni a tanulókat és a szülőket. Az iskolában a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős segítsége egy szolgáltatás volt, aki segítséget nyújtott az iskola pedagógusainak gyermekvédelmi munkájának ellátásához.

A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős feladatai különösen a következők voltak:

- Felkereste az osztályokat és tájékoztatta a tanulókat, hogy milyen problémával, hol, milyen időpontokban fordulhatnak hozzá, továbbá, hogy milyen gyermekvédelmi feladatot ellátó intézményhez fordulhatnak segítségért iskolán kívül is.
- A pedagógusok, tanulók, szülők jelzése alapján megismerte, feltárta a tanulónál fennálló veszélyeztető tényezők okait.
- Családlátogatás keretében megismerte a tanuló családi környezetét.

- Gyermekbántalmazás vélelme, vagy egyéb pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztetettség esetén az igazgató közreműködésével tájékoztatták az illetékes gyermekjóléti szolgálatot.
- Részt vett a gyermekjóléti szolgálat által szervezett esetmegbeszéléseken.
- A tanuló anyagi veszélyeztetettsége esetén az igazgató értesítésével kezdeményezte az illetékes települési önkormányzatnál a tanuló rendkívüli gyermekvédelmi támogatásának megállapítását.
- Jól látható helyen közzétette az iskolában a gyermekvédelmi feladatokat ellátó intézmények címét, telefonszámát.
- Segített az egészségnevelési, ezen belül a kábítószer-ellenes program iskolán belüli kidolgozásában, figyelemmel kísérte ennek végrehajtását, szükség esetén intézkedést kezdeményezett az iskola igazgatójánál, valamint tájékoztatást nyújtott a tanulóknak, szülők és pedagógusok részére.

Amennyiben az iskola valóban preferálta a gyermekvédelmi munkát és felismerte szükségességét, úgy, hogy függetlenített, főállású - elsősorban szociálpedagógus vagy szociális munkás végzettségű - szakembert alkalmazott a gyermek-és ifjúságvédelmi feladatok ellátására, akkor a fent ismertetett feladatok sokkal jobban kibővültek és idő-és szakképzettség hiányában nem redukálódtak le csupán a rendeletben előírt feladatokra, hanem komplexebb gyermekvédelmi tevékenységet jelentettek.

NEGYEDIK RÉSZ

4. AZ KÖZNEVELÉS GYERMEK-ÉS IFJÚSÁGVÉDELMI HELYZETE A NAPJAINKBAN

4.1. A köznevelési intézményben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős és az óvodai-, iskolai szociális segítő tevékenysége. A feladatmegosztásban jelentkező előnyök és hátrányok

Az 1993-as évi közoktatási törvény és a hozzá kapcsolódó 11/1994. MKM rendeletet, az ezeket felváltó 2011. évi CXCV. köznevelési törvény és ennek 20/2012. működési rendelete hatályon kívül helyezte. Ezzel a köznevelési intézményekben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök alkalmazási helyzete is megváltozott. A jelenlegi rendelet már nem tartalmazza a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök kötelező alkalmazását, feladatait, csupán a nevelési-oktatási intézmények kötelező együttműködését írja elő a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzésének és megszüntetésének érdekében.¹³ A köznevelési törvény pedig az intézményvezető felelősségét írja le a gyermek-és ifjúságvédelmi feladatok megszervezésében, ellátásában, valamint a gyermekvédelmi jelzőrendszernek a köznevelési intézményhez kapcsolódó feladatok ellátásában¹⁴. A fentiekben leírtak alapján az intézményekben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst jogszabályi szinten szinte teljesen ignorálták, kivéve a 336/2013. Kormányrendelet melléklete, amely lehetőséget ad a köznevelési intézmények számára a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős „félállásban” történő alkalmazására, azonban csak akkor, ha az adott intézményben meghatározott számú hátrányos helyzetű gyermek, tanuló van¹⁵. A jogszabályi ignorálás azt jelenti, hogy az állam nem finanszírozza ennek a feladatnak az ellátását, hanem ennek az igen sokrétű és komoly kihívásokkal teli munka végzésének felelősségét az intézményvezetőre hárítja. Természetesen az intézményvezető saját hatáskörben dönthet arról, hogy önmaga látja-e el ezt a feladatot, vagy egy pedagógusra bízza ennek ellátását, a kötött munkaidejének neveléssel-oktatással le nem kötött részében¹⁶.

¹³ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendlete 129.§. (2)-(3) bekezdés

¹⁴ 2011. évi CXCV. törvény a köznevelésről 69.§. (2) bekezdés f) pont

¹⁵ 326/2013. (VIII.30.) Kormányrendelet 4. melléklet 12. pont

¹⁶ 326/2013. (VIII.30.) Kormányrendelet 17.§. (1) bekezdés

Arra viszont nagyon kevés hazai példa van, hogy egy köznevelési intézmény teljes munkaidőben (főállásban) alkalmazzon, megfelelő szociális vagy gyermekvédelmi képesítéssel rendelkező szakembert.

A 2018-as év egy nagyon fontos változást hozott az óvodák, iskolák gyermekvédelmi munkájában, ugyanis 2018. szeptember 1-től valamennyi köznevelési intézményben bevezetésre került az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenység.

Ezt a feladatellátást egyrészt az 1997. évi XXXI. gyermekvédelmi törvény passzusa alapozza meg, mely leírja, hogy „a gyermekjóléti szolgáltatás a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységet biztosít”¹⁷. Másrészt a gyermekvédelmi törvényhez kapcsolódó rendelet tartalmazza az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás részletszabályait¹⁸

Az óvodai-iskolai szociális segítő munka szakmai, módszertani megalapozását az Útmutató (továbbiakban: Útmutató) az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez és gyakorlathoz az iskolában és az óvodában jelenti, mely a 2020 Széchenyi terv kiemelt Európai Uniós projektje. Ennek történeti alapját képezi, hogy sok-sok évvel ezelőtt a MISZME¹⁹ célul és prioritást élvező feladatának tűzte ki az iskolai szociális munka kiépítését Magyarországon. Megalakulásuk után a terveikben szerepelt, hogy ne olyan pedagógusok lássák el az iskolai gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenységet, akik „csak” pedagógusok speciális szakképzettség nélkül, hanem olyan, akár pedagógus, de leginkább szociális végzettségű szakemberek (szociálpedagógusok, iskolai szociális munkások), akik megfelelő szakértelemmel rendelkeznek ezen feladat ellátására. Ezt a korábbi jogszabályi rendelkezések lehetővé tették. Azonban azóta az előzőekben ismertetettek alapján változtak a jogszabályok, más elképzelések kerültek a középpontba. A MISZME; a Magyar Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete; és az EMMI Szociális és Gyermekjóléti Szolgáltatások Főosztályának gyermekvédelmi referensei „küzdési” folyamatának a jelenlegi „hozománya” az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenység országos kiépítése. Az Útmutató és az ehhez kapcsolódó szakmai ajánlás szerint, ezen feladatkör fontosságának bevezetését azzal indokolták, hogy a megváltozott politikai, gazdasági helyzet valamint a társadalmi változások miatt a köznevelési intézmények új kihívások elé kerültek.

¹⁷ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 39.§. (3a) bekezdése

¹⁸ 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 25.§. – 26.§.

¹⁹ Magyarországi Iskolai Szociális Munkások Egyesülete

Az intézmények és az itt dolgozó pedagógusok számos esetben olyan kihívásokkal szembesülnek, amelyek már a korábban alkalmazott pedagógiai (esetlegesen pszichológiai-pszichopedagógiai) módszerekkel megoldani nem, vagy legalábbis hatékonyan nem lehet, ezért létjogosultsága van egy olyan segítő tevékenység megvalósításának az intézményeken belül, amely professzionális segítséget tud nyújtani a gyermekek, tanulók veszélyeztetettsége megelőzésében és megszüntetésében.

2018. szeptember 1-től ezen ellátás biztosítása kötelező feladata a gyermekjóléti szolgálatoknak és központoknak.

A rendeletben meghatározott cél szerint a segítő tevékenység a szociális munka módszereinek felhasználásával és eszközeinek alkalmazásával támogatást nyújt a köznevelési intézményben járó gyermekek, tanulók, a családjaik és az adott intézményben dolgozó pedagógusok, valamint egyéb szakemberek számára.

Az Útmutató alapján a szociális segítő munka során számos alapelv kell, hogy érvényesüljön:

- az együttműködés elve,
- a nyitottság, egymásra figyelés elve,
- az egyenrangúság elve,
- a felelősségvállalás elve,
- a tudásmegosztás elve, és
- a multidiszciplinaritás elve.

Mindezen elvek azért fontosak elsősorban, hogy hangsúlyozzák az intézmények pedagógusainak és az óvodai-iskolai szociális segítő mellérendelt (és semmiképpen nem alá-fölé rendeltségben lévő) szerepét, valamint, hogy rávilágítsanak arra, hogy valamennyi szereplőt egy cél kell, hogy vezéreljen a munkájuk során, ez pedig a gyermekek mindenek felett álló érdekének érvényesítése, a gyermekek, tanulók veszélyeztetettségének felismerése, megelőzése, megszüntetése. Vagyis egy közös cél, melyet valamennyi résztvevő kötelessége szem előtt tartani, a multidiszciplinaritás elve alapján.

Az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenysége a gyakorlatban arról szól, hogy az adott intézményben felmerült szükségleteket figyelembe véve végzi munkáját, együttműködve mind a nevelési-oktatási intézményben dolgozó szakemberekkel, mind pedig a saját, az őt alkalmazó gyermekjóléti intézmény munkatársaival, kialakítva a köztük lévő együttműködést és egyfajta hidat képezve a mégiscsak kétféle intézmény között.

Mindezt a gyermekek, fiatalok érdekében a kölcsönös kapcsolattartás kialakításában és a szoros, professzionális együttműködés kiépítésében és fenntartásában.

A jogszabály és az Útmutató szerint a két intézmény között megállapodási szerződésben kell szabályozni többek között minden olyan sajátosságot, tényt, a segítő feladatellátási helyét, idejét és időtartamát, a konkrét, alkalmazott segítő tevékenységeket, a beavatkozások módját, a kompetenciahatárokat, stb., amelyek hozzájárulnak a pozitív együttműködés kialakításához és fenntartásához.

A meghatározott alapelvek és a tevékenység iránya is jól megfogalmazottnak tűnik, azonban kétségek, kérdések mégiscsak megfogalmazódnak pro és kontra az intézményben (munkaviszonyban) alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, (persze, ha az adott intézményben alkalmaznak ilyen munkatársat) és a család-és gyermekjóléti szolgálat-, és központ által alkalmazott óvodai-iskolai szociális segítő vonatkozásában. Ebben a vonatkozásban felmerül a kérdés, hogy mi történik abban az esetben, ha a köznevelési intézmény „saját” gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst is alkalmaz és az óvodai-iskolai szociális segítő is jelen van az adott intézmény életében. Az Útmutató mindenek felett hangsúlyozza a szakemberek közötti kölcsönös együttműködést és előírják, hogy a szociális segítő kizárólag az intézményvezető és a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős (ha van) tudtával cselekedhet, tehet jelzést, vagyis a külső szakembernek mindenképp tájékoztatnia kell az intézményt, ha az intézményben valamely gyermek, tanuló veszélyeztetettségét észleli. Folyamatos egyeztetés és együttműködés szükségeltetik a részéről, ugyanakkor a nevelési-oktatási intézmény vezetője, valamint a szociális segítő is rendszeresen kell, hogy tájékoztassák egymást. Tehát a tájékoztatás és az együttműködés is bipoláris jellegű.

Azonban problémák is felmerülnek ennek vonatkozásában, főképp abban az esetben, ha az intézmény teljes munkaidőben „főállásban” alkalmaz szociális végzettségű, teljes mértékben kompetens szakembert az intézményi gyermek-és ifjúságvédelmi feladatok ellátásában. A nevelési-oktatási intézmény részéről mindenképpen az iskolai gyermekvédelmi tevékenység ellátásának biztosítója a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős személye, aki a leghatékonyabban akkor tudja elvégezni a gyermekvédelmi feladatokat, ha az iskola teljes állásban alkalmazza őt, függetlenül a pedagógiai tevékenységektől. Ebben a tekintetben nem volt megfelelő döntés a jogalkotók és a szakma részéről azon gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök (jogszabályi szintű és ezáltal a gyakorlatban történő) alkalmazásának megszüntetése akik:

- teljes munkaidőben (főállásban) kizárólag ezt a tevékenységet végezték a köznevelési intézményben,
- nem a gyermekek oktatásában részt vevő pedagógusok voltak, hanem intézményen belül, azonban mégiscsak kívülálló szakemberként végezték munkájukat.

Mivel az iskolában alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi szakember teljes lojalításban van az adott köznevelési intézménnyel, az ott nevelt és oktatott gyermekeket, tanulókat és fiatalokat, a velük foglalkozó pedagógusokat, az intézmény vezetőit és egyéb szakembereit, munkatársait jól ismeri, így bár bennfentesként, azonban szakmailag kívülállóként sokkal nagyobb rálátással van az adott intézmény működésére, a belső infrastruktúrára.

Az intézmény alkalmazásában álló gyermek-és ifjúságvédelmi felelős a gyermekeket, tanulókat a mindennapokban látja, ismeri a családokat, a gyermekek tágabb és szűkebb környezetét, ismeri az óvoda, iskola, mint másodlagos szociális közeg gyakorlatban történő működését. Ismeri a kollégákat, az intézmény sajátosságait, működését. Ellentétben az óvodai-iskolai szociális segítővel, aki a jogszabályoknak megfelelően 1000 gyermek ellátását kell, hogy végezze. Ebből kifolyólag a heti 40 órás munkaidejében, több intézményben is teljesíti segítő tevékenységét. Azonban a gyakorlati tapasztalatok szerint és a jogszabályi szabályozás alapján is egy-egy intézményben csupán – jó esetben – heti 8 – 10 órát tölt (a valóságban viszont heti 4 – 6 órát egy-egy óvodában vagy iskolában) az óvodai-iskolai szociális segítő. Ez pedig sem az idő hiányában, sem pedig a megfelelő szakmai beavatkozás tekintetében nem teszi lehetővé, hogy megfelelő segítséget nyújtson egy-egy, gyermekekkel, tanulókkal kapcsolatos probléma megoldásában. Tevékenysége önmagában csupán „tűzoltás” jellegű. Illetve az óvodai-iskolai szociális segítőnek leginkább arra van csak ideje, hogy kinevezett intézményi gyermek-és ifjúságvédelmi felelős hiányában az általa meghatározott fogadási idejében lehetőséget biztosítson a tanulóknak, a szülőknek és leginkább a pedagógusoknak, hogy ismertessék problémáikat. Majd a feltárt problémákat jelezze az intézményvezető felé, és megkérje, hogy az írásbeli jelzést küldjön az illetékes családsegítő szolgálat vagy központ felé. Jobb esetben önmaga tárja fel az adott problémát, bevonva a gyermekkel, tanulóval foglalkozó pedagógusokat és egyéb szakembereket, azonban intézményű szintű beavatkozást, hivatalos írásbeli jelzést nem küldhet az intézményvezető hozzájárulásával, vagy aláírása ellenében. A napi gyakorlatban kompetenciája addig terjed, hogy összekötői feladatokat végez az óvoda, iskola és a családsegítő szolgálatok, központok között.

Mindezek ismeretében sokkal nagyobb szükség van az intézmény által, főállásban alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelősre – természetesen akkor, ha megfelelő végzettséggel rendelkezik, mint a heti néhány órában, az intézményében tartózkodó óvodai-iskolai szociális segítőre.

4.2. Az intézményben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős komplex tevékenysége

Az intézmény által főállásban kinevezett gyermek-és ifjúságvédelmi felelős alkalmazásának szükségességét és fontosságát támasztják alá az alábbiakban ismertetett, a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős által teljes munkaidőben végzett feladatok, melyek jól tükrözik tevékenységének komplex jellegét.

A nevelési-oktatási intézményeken belül az óvoda, az iskola a másodlagos szocializáció színtere. Az oktatási feladatokon kívül a nevelő munkának elsődleges szerepe van, mely napjainkban igen fontos, amikor is számos családban tapasztalható, hogy egyre kevesebb idő jut a gyermekek nevelésére, valamint a szülők jelentős része is bizonytalan szülői szerepében. Mindezek hatására igen sok gyermek szocializációs hiányosságokkal, számos hátránnyal érkezik az iskolába. A gyermekvédelem terén az iskola „előnyének” számít, hogy a célcsoportok (hátrányos-és halmozottan helyzetű, veszélyeztetett tanulók) itt sokkal inkább elérhetőek, valamint sokkal inkább figyelemmel kísérhetők, problémáik jobban felderíthetők, mint az elszigetelt segítő intézményeken keresztül.

Így a meglévő és keletkező problémákat jóval korábban fel lehet ismerni és megfelelően kezelni. (Hegyi, Szalai 2002).

Mindezek tükrében a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős munkája sokrétű, fókuszában a gyermek, a gyermek és iskola, a gyermek és családja, valamint a család (környezet) és az iskola kapcsolata áll. A tevékenység elsődleges célja a gyermekvédelmi törvénynek megfelelően a gyermekek veszélyeztetésének megelőzése, megszüntetése, és a családban történő nevelkedésének elősegítése elsősorban prevenciós módszerekkel. Ezen belül részцélnek tekinthető, hogy olyan gyermekek, fiatalok kerüljenek ki az iskolából, akik képesek megoldani saját és környezetük szociális problémáját, és megfelelően tudjanak beilleszkedni a társadalomba. Ezen célokat elősegítő feladatok több szinten jelennek meg az iskolai gyermek-és ifjúságvédelmi felelős munkájában.

A gyermekvédelmi felelős célcsoportját az iskola valamennyi tanulója, a hátrányos-, halmozottan hátrányos helyzetű és/vagy veszélyeztetett gyermekek, fiatalok, a pedagógusok közösségei és a szülők alkotják.

A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős komplex feladatai a nevelési-oktatási intézményekben:

a. Információnyújtás: Az óvoda, iskola gyermekeire, tanulóira, pedagógusira és a szülőkre vonatkozóan széles körű tájékoztatást kell nyújtania az alábbi témákban a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek.

- A gyermekvédelem általános kérdéseiről.
- A gyermekek, szülők, pedagógusok jogairól, kötelezettségeiről.
- A gyermekvédelemmel kapcsolatos jogszabályokról.
- Az iskolában folyó gyermek-és ifjúságvédelmi munkáról.
- A gyermekvédelemmel foglalkozó intézmények működéséről, elérhetőségéről.

Ezek szinterei lehetnek az iskolában szervezett igazgatói, tantestületi értekezletek, osztályfőnöki órák, szülői értekezletek, fogadóórák, szülői csoportok és a diák-önkormányzati összejövetelek.

b. Tanácsadás: A gyermekvédelmi munka szerves részét képezi a tanácsadás, mely kiterjed a pedagógusokra, szülőkre, tanulókra. A tanácsadás végezhető az iskolában egyéni, csoportos és közösségi szinten, és elsősorban valamilyen nehézség, probléma felmerülésével kapcsolatos és ezek megelőzésére, csökkentésére valamint megoldására irányul.

c. Prevenciók feladatai: A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős általános, elsődleges prevenciók tevékenysége az iskola valamennyi tanulója ki kell, hogy terjedjen, mely elsősorban minden egyes tanuló érdekeinek képviselését jelenti. Ezen feladatkörbe tartozik

- a különböző mentálhigiénés programok biztosítása (drog, alkohol, dohányzás megelőzése érdekében történő felvilágosítás, szexuális nevelés, bűn-és balesetmegelőzési programok szervezése, lebonyolítása),
- értékek, normák közvetítése (erkölcsi életre nevelés, pozitív magatartásformák kialakítása),

- a tanulók szabadidejének hasznos eltöltését segítő programok biztosítása (értékközvetítő programok, klub foglalkozás, szakkörök felkínálása, erdei iskola, kulturális programok, szünidői táborok szervezése),
- pályaválasztási tanácsadás a továbbtanulás elősegítése érdekében,
- diákönkormányzat kialakítása (érdekképviselő, kapcsolattartás más szervezetekkel, kortárssegítés).

d. Problémafeltáró feladatok: Ezen tevékenység körében a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősnek fel kell térképeznie egyrészt az iskola külső és belső jellemzőinek sajátosságát, melyhez hozzátartozik

- az iskola térségi elhelyezkedésének szociokulturális állapota,
- gazdasági helyzetének felmérése,
- a területre vonatkozó munkanélküliség helyzete,
- a társadalmi összetétel milyensége (a hátrányok és veszélyeztetettség szempontjából),
- az iskola működésének objektív és szubjektív feltételei,
- az iskolán belüli szakember ellátottság, a vezetőség, a tantestület nyitottsága, együttműködési készsége,
- az iskola anyagi lehetőségei.

Mindezek feltárásával meghatározhatók a gyermek-és ifjúságvédelmi célok, a célok megvalósítását elősegítő módszerek, feladatok.

Ezen kívül szintén a problémafeltárás részét képezi az iskolában tanuló hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű, valamint a veszélyeztetett tanulók felmérése.

A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős hátrányos, és halmozottan hátrányos helyzetű tanulókkal kapcsolatos feladatai:

- Hátrányos, és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók felmérése a a polgármesteri hivatalok határozatai alapján, nyilvántartásba vételük.
- A hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet kiküszöbölésére tett intézkedések.
- Szolgáltatásokhoz való hozzáférés, szociális támogatások felkutatása (tanácsadás szülők részére).
- Problémától függően belső vagy külső segítő szakember bevonása.
- Felzárkóztatás és tehetséggondozás.

Feladatok a gyermek veszélyeztetettsége esetén:

- A veszélyeztetett tanulók feltérképezése, információ gyűjtés a pedagógusoktól.
- A veszélyeztetettség megszüntetésében való aktív részvétel.
- A pedagógiai eszközökkel, módszerekkel nem megoldható problémák jelzése a jelzőrendszer tagjai felé (család és gyermekjóléti szolgálatok, és központok, hatóság).
- A veszélyeztetett gyermek fokozott figyelemmel kísérése, rendszeres együttműködés és kapcsolattartás a gyermekvédelemmel foglalkozó intézményekkel, a tanuló folyamatos után követése - jelzés-visszajelzés (Bondor 2007; Konszenzus Konferencia 2004).

e. Kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás: A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős kötelező feladataihoz tartozik az iskolán belüli és kívüli kapcsolatok kialakítása és a folyamatos kapcsolattartás.

Az iskolán belüli személyes kapcsolatok kialakítása és fenntartása a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős számára viszonylag egyszerűen történik, mivel a pedagógusok és az iskolában tanuló gyermekek a tanítási idő alatt könnyen elérhetők. A szülőket illetően a kapcsolatfelvétel történhet közvetlen módon (pl. családlátogatás keretében), vagy közvetett úton az osztályfőnökökön keresztül (üzenőfüzet, hivatalos levelezés).

Az iskolán kívüli kapcsolatfelvétel a konkrét jelzéseken keresztül működik, a kapcsolat fenntartása pedig a kölcsönös együttműködés révén.

A kapcsolatok milyenségét akár iskolán belül, akár iskolán kívül a bizalom, a segíteni akarás, a problémamegoldó képességbe vetett hit határozza meg. Produktív együttműködés alakítható ki a résztvevők között, amennyiben a résztvevők partnernek tekintik egymást.

f. Információáramlás elősegítése: A megfelelő információáramlás mind az iskolán belüli, mind az iskolán kívüli partnerek, intézmények között elengedhetetlen fontosságú az együttműködés tekintetében. Az információáramlás, a kommunikáció a különböző résztvevők között történhet szóban és/vagy írásban. Az információs folyamatok szervezésében jelentős feladat hárul az iskolában dolgozó gyermek-és ifjúságvédelmi felelősre. Ezen folyamatok akkor működnek megfelelően, ha a felek közötti kommunikáció kölcsönös. További követelménye:

- az információk torzulásának mérséklése, ahol a torzulások leggyakoribb oka a szubjektív fogadás és a szubjektív továbbítás, mely általában elfogult magyarázattal párosul,
- a redundancia-mentesség, mely a közlés felesleges tartalmának és mennyiségének kiküszöbölését jelenti,
- a hiánytalanság, melyek a hiányos információk közlését és továbbítását takarja,
- és az időszerűség, mely az információk idejében történő közlésének a biztosítása (Lappints 2002).

A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős ezirányú feladatai egyrészt, hogy folyamatosan tájékozódjon, tájékoztatást kérjen a tanulókról (leginkább a hátrányos és halmozottan helyzetű, veszélyeztetett tanulókról), másrészt, hogy a kapott információkat a lehető legrövidebb időn belül továbbítsa az illetékes szakemberek felé.

Ezen kívül elengedhetetlen a folyamatos visszacsatolás, mely a rendszeres kapcsolattartás elsődleges feltétele. Az információtorzulást úgy tudja leginkább kiküszöbölni, hogy mindig a probléma elsődleges észlelőjétől szerzi be az információkat.

g. Dokumentációs feladatok: A gyermekvédelmi felelős számos információt gyűjt, melyeket folyamatosan rögzít, rendszerez és továbbít. Ezen információk rögzítése minden esetben írásban történik. Ilyen dokumentációs feladatok közé tartozik

- a hivatalos levelezés szülőkkel, jelzőrendszer tagjaival,
- tanulói dossziék vezetése, rendszerezése, melyben a gyermekekkel kapcsolatos valamennyi iratanyag megtalálható,
- munkanapló vezetése a végzett tevékenységekről,
- munkaterv kidolgozása az adott tanévre vonatkozóan,
- házirend, tanulói rend készítése,
- pedagógiai program, szervezeti és működési szabályzat gyermekvédelmi fejezetének kidolgozása,
- írásbeli beszámolók a megtett intézkedésekről,
- belső szabályzatok elkészítése.

h. Egyéb tevékenységek: Ezek közé tartozik az egész iskolát érintő programokon való részvétel, továbbá a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős koordinációs feladatai a különböző segítő intézmények között, kapcsolatfelvétel a gyermekeket, fiatalokat támogató civil, non-profit szervezetekkel, valamint az iskola és az iskolában tanuló gyermekek támogatását célzó pályázatok figyelése, a pályázatok elkészítése és végrehajtása.

A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős a fentiekben ismertetett tevékenységeit az iskolában csak a pedagógusokkal történő szoros együttműködéssel tudja elvégezni, éppen ezért - a gyermekvédelmi feladatok ellátása érdekében - kötelessége a teljes elfogad(tat)áson, bizalmon alapuló kapcsolat kiépítése és fenntartása az iskolában dolgozó valamennyi pedagógussal, pedagógiai munkát segítővel.

A gyermekvédelmi felelős tevékenysége egy lehetőség, egy szolgáltatás, segítő partner az iskola és ezen belül a pedagógusok számára, aki felvilágosítja az iskolában dolgozó nevelő és oktató munkát végző munkatársakat elsősorban a hátrányos helyzet, a veszélyeztetettség tüneteiről, okairól, felismeréséről és a jelzések lehetőségeiről.

Ha ez a kapcsolat nincs meg a pedagógusok és a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős között, akkor komoly problémákhoz, a gyermek direkt és indirekt jelzéseinek figyelmen kívül hagyásához vezet. Az iskolában dolgozó gyermekvédelmi felelős nem biztos, hogy minden gyermekre egyforma mértékben oda tud figyel, ezért nagyon fontos annak tudatosítása a pedagógusokban, hogy ők azok, akiknek a legtöbb lehetősége van a gyermekek különböző nehézségeinek felismerésére, hiszen ők töltik a legtöbb időt a tanulókkal. Mindezekből kitűnik, hogy a gyermekvédelmi feladatok ellátásában valamennyi pedagógusnak részt kell vennie.

„Az iskolában dolgozó valamennyi pedagógusnak vannak gyermek-és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatai, kötelezettségei. A tanárok töltenek a legtöbb időt a gyerekekkel, az ő szerepük a tanulók fejlődését veszélyeztető körülmények korai felismerésében és feltárásában tehát döntő jelentőségű. A problémák korai felismerése mellett a pedagógusok munkájában prevenciós törekvéseknek is érvényesülniük kell. Ezek a lehetőségek a diákok önbecsülésének erősítésében, munkájuk elismerésében, saját belső bizonytalanságaik, feszültségük oldásában rejlenek, és egy- egy tanóra keretén belül is megvalósíthatók.”(Hegyi és Szalai 2002,22).

Számos alkalommal adódnak olyan, a tanulókkal kapcsolatos nehézségek, amelyeket a pedagógus már nem képes a saját eszközeivel megoldani, ekkor a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőshöz fordulhat segítségért, aki a saját kompetenciahatárain belül feltárja a problémákat.

A gyermek-és ifjúságvédelmi felelőshöz történő jelzés akkor megfelelő, ha a pedagógus közvetlenül hozzá fordul a problémával, így elkerülhető az információk torzulása, hiszen a gyakorlatban tapasztaltak alapján gyakran előfordul, hogy a szolgálati utat végigjárva az adott gyermekkel kapcsolatos probléma több pedagóguson, vezetőn keresztül jut el a gyermekvédelmi felelőshöz, mely esetben általános tapasztalat, hogy az információk gyakran szubjektív magyarázatokkal egészülnek ki, ami pedig gátolja, akadályozza és hátráltatja a segítségnyújtás folyamatát.

A jelzés után a gyermekvédelmi felelős és a pedagógusok közösen feltárják a problémák okait, majd iskolán belül szervezett esetmegbeszélésen, ahol az adott gyermekkel foglalkozó valamennyi pedagógus szintén közösen kiértékelik a helyzetet, megbeszélik, hogy ki mit tud vállalni annak érdekében, hogy a tanuló problémája megoldódjon.

„Minden pedagógus, osztályfőnök aktív résztvevője kell, hogy legyen a gyermekek védelmének, hiszen a tanítási órákon, szünetben, szabadidős programok alatt kell figyelnie az esetleges krízishelyzetek miatti magatartási, viselkedésbeli változásokra, és alkalmat kell találnia arra, hogy megbeszélje a gyerekekkel a problémákat, biztosítani arról, hogy hozzá fordulhat....” (Hartmann 2001,28).

A pedagógusok ezirányú munkáját a gyermekvédelmi felelős koordinálja, és rendszeres tanácsadással, különböző jellegű vizsgálatokkal (szociometria, megfigyelés, egyéni beszélgetés, stb.) segíti.

„Ha a probléma meghaladja az iskola kereteit, az ott dolgozó szakemberek kötelesek azt jelenteni az illetékes gyermekjóléti szolgálatnak. Az esetátadás azonban nem jelenti az iskola felelősségének megszűnését. A két intézmény további együttműködésére van szükség a sikeres munkához.” (Hegyí és Szalai 2002,Uo.).

„Abban, hogy egy iskola optimálisan láthassa el alapvető funkcióit, nagy szerepet játszik az ott dolgozók együttműködése. Az iskolai életben ez különböző szakmák találkozását jelenti, amelyek eltérő módszerekkel, más szempontok alapján végzik tevékenységüket. Céljuk azonban közös: a gyerekek egészséges fizikai, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének elősegítése és biztosítása.

Ahhoz, hogy a különböző szakemberek együttműködése konfliktusmentes és ezáltal hatékony legyen, fontos megismerni és elismerni az egyes szakmák értékeit, módszereit és eszközeit, illetve meghúzni és tiszteletben tartani azt a határt, amelyek a különböző szakmák kompetenciáit jelölik.” (Hegyi és Szalai 2002,Uo.).

A szerzők megállapításai a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősre, mint szociális szakemberre és a pedagógusokra vonatkozik. Az együttműködés terén a legfontosabb cél a két eltérő terület közös találkozási pontjait megtalálása az egyetlen közös út kialakítása érdekében, melyet az iskolában tanuló gyermekek segítése jelent.

A tanulók különböző nehézségeivel, problémáival találkoznak, szembesül(het)nek a pedagógusok az iskolában. A problémák, mint veszélyeztető magatartási formák jelenhetnek meg, melyek lehetnek alacsony fokú, mérsékelt súlyos, nagyon súlyos és életveszélyes veszélyeztető magatartások.

Ezek közé sorolható:

- az elhanyagolás, melynek testi, értelmi és érzelmi vonatkozása is megmutatkozhatnak, leggyakrabban a szeretet-és érzelelkifejezés megvonásában, megfelelő táplálkozás, sérülések ellátásának, orvosi kezelés, ápoltság, időjárásnak megfelelő ruházat nem biztosításában, tankötelezettség elmulasztásában.

Ezekben az esetekben gyakori tünetként magatartási és pszichés problémák jelentkeznek, melyek időben történő észlelése, a problémák felismerése elsődleges feladata az adott gyermekkel foglalkozó pedagógusoknak, pedagógiai munkát segítőknek. Az okok feltárása a pedagógus jelzését követően a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős aktív közreműködésével kell, hogy megtörténjen, elsősorban a pedagógussal közösen végzett családlátogatás alkalmával.

- bántalmazás, mely megmutatkozhat fizikai, érzelmi és szexuális bántalmazás, visszaélés formájában. A gyermek bántalmazásának bármelyik módja egész életre kiható egészségi, pszichés problémákat okozhat. A fizikai bántalmazás körébe tartoznak a különböző fokú felszíni sérülések, ütőnyomok, beverzések, csonttörések, égések, vágások, belső szervek sérülései, melyek minden esetben valamilyen külső behatásra keletkeznek. Érzelmi bántalmazásnak nincsenek olyan konkrét, kézzelfogható jelei, mint a fizikai bántalmazásnak. Érzelmi bántalmazás tárgyába tartozik a gyermek rendszeres szóbeli bántása, megfélemlítése, megalázása, terrorizálás, kizárás a lakásból, szabad mozgás megakadályozása.

A szexuális visszaélésnek is különféle formái lehetnek, ilyen a gyermek fogdosása, szexuális kapcsolat létesítése, kiskorú terhessége.

Statisztikai adatok támasztják alá, hogy a bántalmazás leggyakoribb elkövetője a családtagok között keresendők, és csak ritkább alkalmakban idegen. A bántalmazás jelei leggyakrabban a valamilyen viselkedésváltozásban is megmutatkoznak. Ez a probléma már iskolán belüli, pedagógiai eszközökkel nem oldható meg (Herczog 2004).

Ezért nagyon fontos, hogy iskolán belül a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős a jeleket észlelő pedagógussal közösen jegyzőkönyvet vegyenek fel az esetről, és ezután a gyermekvédelmi felelősnek kötelessége értesíteni az illetékes gyermekjóléti szolgálatot, súlyosabb esetben pedig a rendőrséget.

- magatartási problémák, melyeknek szintén több kiváltó oka lehet. Egyrészt a társadalmunkban általánosan jelentkező és egyre inkább fokozódó agresszió hatása az iskolákba is begyűrűzik. Sajnos a gyermekek nemcsak a családból, környezetből, kortárscsoportokból hoznak mintát, hanem a média hatása ebben az esetben rendkívül jelentős. Ez elsősorban a gyermekek kommunikációjában, viselkedésében tapasztalható, amely meghatározza aktuális magatartásukat. Ezek néha predeviáns magatartásformákban is megjelennek (pl.neurotikus és antiszociális alapon szerveződő lopások, csavargás, verekedés). A pedagógusok az iskolában leginkább a fizikai és a verbális erőszakot minősítik magatartási problémának.

A verbális erőszak tanulók-tanulók között, de egyre tapasztalható, hogy tanuló pedagógus között fordul elő. A fizikai erőszak iskolán belüli kiváltó oka a konfliktusok nem megfelelő felismerése és rendezésének módja. A konfliktusok rendezésében nagy szerepet kell vállalniuk a pedagógusoknak, mivel nekik kell a tanulókat megtanítaniuk, hogyan tudják indulataikat „féken tartani”, kisebb-nagyobb konfliktusaikat rendezni.

Egyre inkább előfordulnak az iskolában extrém konfliktusok, amelyek megoldása már külső szakember bevonását igényli.

Amennyiben a pedagógus a saját eszközeivel már nem tudja megoldani a felmerülő magatartási problémát, úgy jelzéssel fordulhat a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős felé. Ha ez a probléma iskolai szintű, akkor végső esetben fegyelmi tárgyalás összehívását lehet kezdeményezni az iskola igazgatójánál. A fegyelmi tárgyalás meghívottja valamennyi érintett (pedagógus, tanuló, szülő), ezen kívül az illetékes gyermekjóléti szolgálat családgondozójának is biztosítani kell a részvételét.

A fegyelmi tárgyaláson valamennyi meghívott elmondhatja álláspontját, majd egy közös döntés születik. Amennyiben büntetés kiszabására kerül sor, azt úgy kell megtenni, hogy mindig biztosítva legyen a fegyelmi vétséget elkövető tanuló jóvátételének lehetősége, hiszen nem elsősorban a büntetés a cél.

Enyhébb súlyú magatartási problémák esetében elégséges, ha a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős együttműködve a pedagógussal fokozatosan figyelemmel kíséri a tanulók viselkedését, felhívja a figyelmüket az iskolai házirend betartására.

- pszichés problémák esetében a különböző jelek felismerését nagymértékben segítheti a pedagógusok pszichológiai ismeretei, pedagógiai érzékenysége. Az iskolában leginkább a különböző szorongásos formákkal, pszichoszociális krízisekkel, pszichogén funkciózavarokkal és ritkán akcidentális krízisekkel lehet találkozni. A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős a pedagógustól kapott jelzés után felveszi a kapcsolatot a szülőkkel, súlyosabb probléma esetében pszichológushoz, pszichiáterhez irányítja a családot.

- tankötelezettség elmulasztása számos esetben összefügg a csavargással, szökéssel. Az egyik legnehezebben kiküszöbölhető probléma, mely pszichés, magatartási problémákkal párosulhat.

Az iskolai hiányzások egy részét a tanulók szociokulturális hátterében meghúzódó okok indukálják, ebben az esetben a családi minta a meghatározó. A hiányzások másik részét a neurotikus alapon szerveződő csavargások teszik ki, melyek leggyakrabban prepubertás és pubertás korban jelentkeznek.

Tankötelezettség elmulasztása esetén a pedagógusok kötelessége felszólítást küldeni a szülők részére az igazolatlan órák miatt. Amennyiben ez nem vezet eredményre az iskola feljelentést eszközöl az illetékes jegyzőnél, gyámhatóságnál, szabálysértési és egyéb eljárást kezdeményezve. A tankötelezettség elmulasztása okainak felderítésében szintén nagy szerepe van a gyermekvédelmi felelősnek. Mivel a csavargások, hiányzások a legtöbb esetben a szülők tudta és beleegyezése nélkül történnek, ilyen esetekben eredményre vezet az, amikor a szülőket az érintett pedagógus részvételével szembesítik a problémával. Az iskola és a szülők közös álláspontja csökkentheti a tanulók iskolai hiányzásának számát.

- bűncselekmény elkövetése, mely leginkább szintén prepubertás, pubertás korban tapasztalható. Jellemző bűnelkövetési forma a kisebb mértékű lopások, valamint egyre inkább terjedőben vannak a csoportosan elkövetett rablások is, a testi sértések mellett.

- A bűncselekmények hátterében leggyakrabban szorongásos kórformák, valamint családi minta is előfordul.

Mivel bűncselekmény elkövetéséről van szó, ezért az iskolának bejelentési kötelezettsége van a rendőrség felé, éppen úgy, ahogyan a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében is.

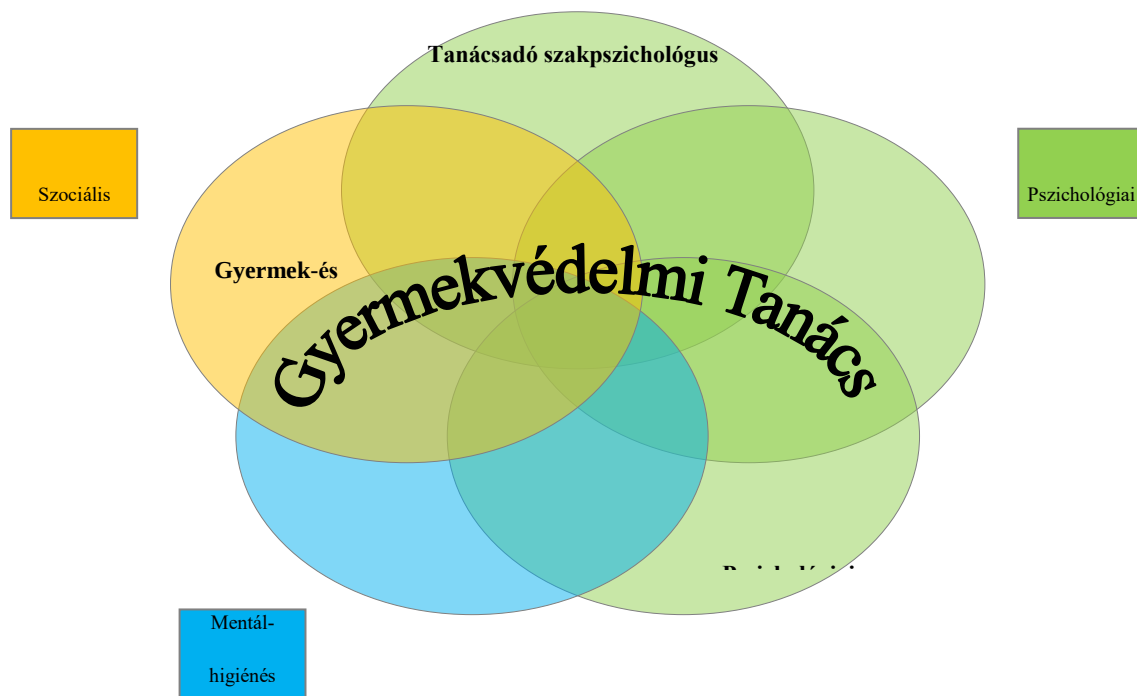
A fentiekben ismertetett problémák csak kis szelete az iskolában tapasztalható problémáknak. Mivel csak ritkán sorolhatók be a különböző esetek tisztán ezekbe a kategóriákba, éppen ezért az esetek többségében az egyik probléma adja a másikat, és soha nincs két egyforma eset sem. Ezek kiderítése, a megoldására tett intézkedések aprólékos feladatokat jelentenek mind a pedagógusok, mind pedig a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős számára.

4.3. Gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenység a Pécsi Éltes EGYMI-ben

Ma, Magyarországon igen csekély azoknak az általános iskoláknak a száma, ahol a gyermekvédelmi munka olyan nagy mértékben van preferálva, hogy ezen tevékenységet az iskolában, főállású alkalmazottként számos, más szakképzettséggel rendelkező segítő szakember végzi, team munkában, és ahol a nevelésre, a gyermekek megfelelő szocializálására nagyobb hangsúlyt fektetnek az oktatással szemben.

Felismerve azt a tényt, hogy egy gyermek nem - vagy csak nehezen - oktatható, tanítható addig, amíg nehézségek, problémák adódnak a fizikai, érzelmi, erkölcsi állapotában, fejlettségében. Ilyen a pécsi Éltes Mátyás Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, ahol egy több fórumon is kiemelt és elismert gyakorlatot alkalmaznak.

Az intézmény életében 1997-től 2011. évig, ameddig a jogszabályok a mainál is jobban preferálták az iskolai gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenységet, működött az ún. Gyermekvédelmi Tanács, mely egy országos tekintetben is egyedülálló teamszerveződés volt.

(1. ábra) A Pécsi Éltes EGYMI-ben, 2011. évig működő Gyermekvédelmi Tanács modellje

A Gyermekvédelmi Tanács általános céljai között szerepelt:

- Segítséget nyújtani a pedagógiai felelősség tudatosításában és erősítésében - konkrét intézkedési mintákkal, tanácsadással, szituatív tréninggel.
- Elősegíteni a kommunikáció és a konfliktuskezelési képesség fejlesztési módjának elterjedését a pedagógusok, pedagógiai munkát segítők körében.
- Erősíteni a pozitív társas kapcsolatok kialakulását, feltérképezni és fejleszteni a gyermekközösségeket - a szociometria, a személyiség-és közösségfejlesztés eszközeivel, osztályfőnöki tematika kidolgozásával.
- Példát nyújtani a szakemberek együttműködésére, a problémák több szempontú megoldására - teljes körű esetmegbeszélésekkel.

- Az egyéni fejlesztés során erősíteni a szocializációs szempont érvényesítését - a tanulók neveltségét, szociális érettségét, szociokulturális háttérét és reális pályorientációját figyelembe véve.

A célok figyelembe vételével a feladatok megosztása a Gyermekvédelmi Tanács tagjai között:

Pszichológiai munkaterület

- Beilleszkedési nehézségek, magatartási problémák esetén okfeltáró munka.
- Pszichés problémák, szorongásos állapotok kiszűrése.
- Diagnosztizáláshoz konzultáció tartása, a diagnózisból fakadó feladatok megbeszélése.
- Tanácsadás pedagógusok, szülők részére.
- Az esetek folyamatos követése.
- Csoportfoglalkozások tartása.
- Kapcsolatfelvétel, kapcsolat tartás külső pszichológusokkal.
- Együttműködés a pedagógusokkal, szülőkkel, a gyermekideggondozóval.
- Együttműködés a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel, a családkonzulenssel.

Mentálhigiénés terület

- Konfliktuskezelés, közösségfejlesztés.
- Későn áthelyezett tanulók nyomon követése, családterápia.
- Osztályfőnöki órák tematikájának kidolgozása.
- Bemutató foglalkozások tartása.
- Játékterápia a közösségfejlesztésben - csoportfoglalkozások alsó-felső tagozatban.

Szociális munkaterület

- Hátrányos helyzetű, veszélyeztetett tanuló felmérése, intézkedési javaslatok kidolgozása az érintett pedagógusok számára.
- Szociális támogatások - étkezési segélyek elosztása a rászorulóknak körében.
- Későn áthelyezett tanulók problémáinak összegyűjtése.
- Házi rend, intézkedési tervek felülvizsgálata.
- Együttműködési lehetőségek kihasználása más intézmények gyermek-és ifjúságvédelmi felelőseivel. Tapasztalatcsere, intézményközi találkozó szervezése.
- Belső képzési kínálat összeállítása.

- Folyamatos, rendszeres együttműködés az iskolán belüli és iskolán kívüli kapcsolatrendszer tagjaival.

A 2011-es évtől 2018. év szeptemberéig a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős főállásban történő alkalmazása továbbra is megmaradt, mivel az intézmény felismerte ennek szükségességét, hiszen jelentős volt a hátrányos, halmozottan hátrányos és/vagy veszélyeztetett tanulók aránya a tanulói létszámhoz mérten. A korábbi Gyermekvédelmi Tanács megszűntével, és a megváltozott jogszabályi környezet miatt azonban a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősnek újból ki kellett alakítani kapcsolatrendszerét, immár ő került a gyermekvédelmi munka középpontjába. A Gyermekvédelmi Tanács tagjai közül jelenleg a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősön kívül a klinikai szakpszichológus végzettségű iskolai pszichológus maradt.

(2. ábra) A gyermek-és ifjúságvédelmi felelős külső és belső kapcsolatrendszere

Az iskolán belüli kapcsolatrendszer tekintve a gyermekvédelmi felelős együttműködése:

- a *pedagógusokkal*, akikkel a legfontosabb a közös szemlélet kialakítása, az információ áramlásának elősegítése, és belső képzés keretében történő folyamatos tájékoztatás a jogszabályi változásokról, a segítség módjairól,
- a *szülőkkel*, akikkel segítő beszélgetések, tanácsadás, közvetítés formájában megy végbe az együttműködés,
- a *gyermekkel, tanulókkal*, akiknél a legfontosabb feladat a pozitív, biztonságot nyújtó, szeretetteljes, empátias kapcsolat kiépítése,
- a *védőnővel, iskolaorvossal*, amelyekkel elsősorban egészségügyi problémák esetében történik meg a kapcsolatfelvétel,
- az *iskolai pszichológussal* a gyermekek, tanulók esetében felmerült pszichés problémák, magatartási rendellenességek esetében rendszeres konzultáció, esetmegbeszélések szervezése.

Az iskolán kívüli kapcsolatrendszer tekintve a gyermekvédelmi felelős együttműködése:

- a *család-és gyermekjóléti szolgálatokkal, központokkal*, ezen belül a családsegítőkkal, esetmenedzserekkel, akikkel a gyermekvédelmi előírja a jelzési, együttműködési kötelezettséget,
- a *gyámhivatalokkal*, ahol a veszélyeztetett gyermekek védelembe vétele történik, a gyermekvédelmi felelősnek kapcsolata közvetett, elsősorban a gyermekjóléti szolgálatokon, központokon keresztül történik,
- a *szociális irodákkal*, a gyermekek, tanulók anyagi és/ vagy természetbeni támogatása esetén,
- a *rendőrséggel*, amellyel csak valamilyen, a gyermek, tanuló sérelmére elkövetett, vagy tanuló által elkövetett bűncselekmény esetén kerül kapcsolatba.

A 2018-as év változásokat hozott a gyermekvédelmi tevékenységben. A Pécsi Éltes EGYMI továbbra is, és jelenleg is főállásban alkalmaz szociálpedagógus végzettségű gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst, azonban mellette belépett az intézmény életébe az óvodai-iskolai szociális segítő. Beilleszkedése a kezdetekben nem volt zökkenőmentes, mivel egyeztetni kellett, hogy kinek, mi lesz a feladata, szerepe. A legnagyobb anomáliát a lojalitás kérdése okozta, mert a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős az intézmény alkalmazásában áll, a szociális segítő pedig a család-és gyermekjóléti szolgálat és központ alkalmazásában.

Ebben a tekintetben felemerült a kérdés, hogy az óvodai-iskolai szociális segítő melyik intézményt képviseli, miért kell egy összekötő a két intézmény között, amikor az eddigiekben a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős közvetlenül tartotta a kapcsolatot a családhoz kirendelt családsegítővel, esetmenedzserrel. Nem kellett neki „tolmács”. Azonban a kompetenciahatárok, a partnerségi viszony tisztázása, a feladatok megosztása után egy nagyon jó kapcsolat és szakmai együttműködés alakult ki a két szakember között. Hiszen a cél közös, a gyermekek mindenképp felett álló érdekeinek érvényesítése, a veszélyeztetettség megelőzése, megszüntetése.

Az Éltes Mátyás Általános Iskola gyermekvédelmi tevékenységének sikeressége abban van, hogy a gyermekek érdekeit tartják a legfontosabb céljuknak, folyamatosan figyelemmel kísérik a tanulók családi és iskolai életének történéseit, és készek az azonnali segítségnyújtásra, beavatkozásra, mely az iskola küldetésnyilatkozatában is megjelenik.

„Minden gyermeket elfogadunk olyannak, amilyen, azzá neveljük, amivé válni képes, annak érdekében, hogy életesélyei a lehetőségeihez képest a legjobban legyenek.”

ÖTÖDIK RÉSZ

5. A KUTATÁS

5.1. A kutatás céljai

A kutatás alapvető célja az intézmény nevelőtestületéhez tartozó pedagógusok (osztályfőnökök és szaktanárok), a nevelést-oktatást közvetlenül segítő munkatársak (pedagógiai asszisztensek, gyermekfelügyelők, gyógypedagógiai asszisztensek) és az intézményben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, valamint az óvodai-iskolai szociális segítő együttműködésének feltárása.

Ennek érdekében a következő részcélok fogalmazhatók meg:

1. Olyan összefüggések feltárása, amely rávilágít arra, hogy az intézményben dolgozó pedagógusok, nevelést-oktatást segítőik mennyire tartják szükségesnek, hogy igénybe vegyék a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, illetve az óvodai-iskolai szociális segítő beavatkozását, segítségét a tanulókkal kapcsolatos különböző problémák megelőzése és megoldása érdekében.

Ezen belül a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel, illetve az óvodai-és iskolai szociális segítővel való együttműködés

- gyakoriságának,
- hatékonyságának,
- motivációs hátterének vizsgálata.

2. Az együttműködés megismerésén keresztül annak kimutatása, hogy a különböző nevelési, oktatási funkciót betöltő osztályfőnökök, szaktanárok, nevelő-oktató munkát segítőik közül kik azok, akik leginkább fontosnak tartják a kompetenciájukon kívül eső beavatkozásokat.

Ezen belül a pedagógusok, és a nevelést-oktatást közvetlenül segítő munkatársak

- problémaérzékelése, valamint
- az általuk alkalmazott egyéni módszerek, eszközök feltárása.

3. A pedagógusok, pedagógiai munkát segítőik és az iskolai gyermekvédelmi felelős között történő együttműködés sikerességét elősegítő, illetve az együttműködés sikertelenségének okait feltáró ötletek, javaslatok megismerése.

5.2. Kérdésfelvetés, kutatási kérdések, hipotézisek

1. Az intézményben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, illetve az óvodai-iskolai szociális segítő elsődleges feladata a tanulók nevelését, oktatását végző pedagógusok, segítő munkatársak gyermekvédelmi munkájának segítése, melynek előfeltétele, hogy speciális szakemberek közvetlen, pozitív, a jelentkező problémák megoldására koncentrált kapcsolatot alakítsanak ki a nevelőtestület valamennyi tagjával. Ennek tükrében a kutatás folyamán olyan eredmény várható, amely kimutatja, hogy a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, illetve az óvodai-iskolai szociális segítő intézményen belüli ismertsége nagymértékben hatást gyakorol a kialakított szakmai kapcsolatra.
2. A jogszabályok szerint a nevelőtestület minden tagjának kötelessége együttműködni a gyermekvédelmi feladatok ellátásában, melynek megfelelően feltételezhető, hogy az iskolában dolgozó valamennyi pedagógus, és a nevelést-oktatást segítő szakalkalmazott együttműködik a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel és/vagy az óvodai-iskolai szociális segítővel, a jelentkező gyermekvédelmi problémák megoldása érdekében.
3. A kutatás várhatóan kimutatja, hogy az intézményben, a nevelőtestület tagjai által ismert jogszabályi kötelezettség határozza meg elsődlegesen a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel és az óvodai-iskolai szociális segítővel való együttműködés motivációs hátterét. Továbbá meghatározható lesz az is, hogy a jogszabályi kötelezettségen túl, mi motiválja a pedagógusokat és nevelést-oktatást közvetlenül segítő munkatársakat az együttműködésre.
4. Az intézményegységben az egyes pedagógusi munkakört betöltőknek, továbbá a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottaknak egymástól eltérő, sajátos szerepe és feladatai vannak a rájuk bízott tanulók nevelését, oktatását illetően. Ezért feltételezhető, hogy a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőstől és/vagy az óvodai-iskolai szociális segítőtől kért beavatkozás, segítségkérés gyakorisága összefüggésben van a különböző munkakört a munkakörök szerint meghatározott feladatokkal.
5. A pedagógusok, a nevelő-oktató munkát segítő az intézményben a tanulók testi, lelki, szociális jólétét kedvezőtlenül befolyásoló nehézségek, problémák sokaságával találkoznak, melyek egy része az iskolai prevenciós módszerek alkalmazásával megszüntethető, illetve enyhíthető. Azonban tapasztalhatók olyan jellegű problémák is, melyeket az iskolában pedagógiai módszerekkel nem lehet kiküszöbölni. Ezek figyelembe vételével a kutatás során feltárható lesz, hogy a válaszadók milyen problémákkal találkoznak, és ezeket milyen súlyúnak ítélik meg.

Ennek alapján feltételezhető, hogy az általuk ítélt problémák súlyosságával arányban van az általuk alkalmazott eszközök, módszerek alkalmazásával. Továbbá a megítélt problémák érzékelt súlyosságával arányosan növekszik a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős/ az óvodai-iskolai szociális segítő felé történő jelzések gyakorisága.

6. Az iskolában a pedagógusok, nevelést-oktatást közvetlenül segítő és a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, illetve az óvodai-iskolai szociális segítő között együttműködés tapasztalható, ezért az együttműködés feltárása során olyan helyzetkép várható, amelyben az együttműködés hatékonyságának, illetve sikertelenségeinek okai kimutathatók a kutatás módszereivel.

5.3. A kutatási minta

A kutatás a pécsi Éltes EGYMI azon intézményegységében (kézségfejlesztő iskolájában) történt, ahol a gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenységet az intézménybe dolgozó mindkét speciális szakember, vagyis a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős és az óvodai-iskolai szociális segítő egyaránt ellátják. A kutatási mintába valamennyi nevelőtestületi tag bekerült, az osztályfőnökök, a szaktanárok, és a nevelést-oktatást közvetlenül munkát segítő munkatársak, összesen 17 fő. Azonban a válaszadási hajlandóságot tekintve a kutatásban résztvevők számának megoszlása 6-4-5 fő (összesen 15 fő).

Ez az arányszám alkalmas volt a kutatás fő céljainak megvalósítására.

5.4. Kutatási módszerek, eszközök bemutatása

A kutatásban megfogalmazott kutatási kérdések megválaszolására a szakirodalom feltárásán túl, leginkább a kérdőíves felmérés módszerének alkalmazása felelt meg. A vizsgálat ezen feltáró módszerével összegyűjtött információk megfelelnek a mérhetőség alapvető követelményének.

A kutatás során alkalmazott kérdőívben megfogalmazott kérdések négy, alapvető kérdéscsoportot ölelnek fel.

- I. Általános jellegű kérdések, adatok
- II. Az intézményben dolgozó speciális szakemberekkel kapcsolatos információk
- III. A gyermekek, tanulók problémáira vonatkozó információk
- IV. Együttműködés az intézmény speciális szakembereivel

A kérdéscsoportokon belül összesen 13 kérdés került feltevésre, melyek a kutatás mintájában meghatározott alapsokaság - kérdőívben szereplő válaszai alapján - véleményét pontosan tükrözik. A kérdőívben különböző mérési szintek és skálás kérdések szerepelnek:

- nominális (névleges) skála,
- ordinális (rangsor) skála,
- Likert-skála,
- zárt és nyitott kérdések.

5.5. A kérdőívek kiértékelése

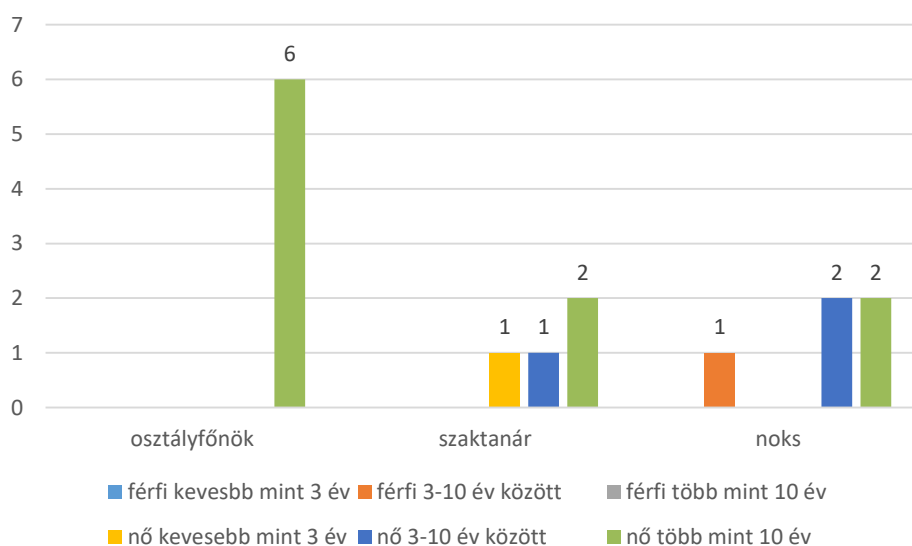
A kutatás során 17 darab kérdőív került kiosztásra, az osztályfőnökök, a szaktanárok és a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő munkatársak között. Az osztályfőnökök közül 6 fő, a szaktanárok közül 4 fő, a nevelő-oktató munkát segítőik közül pedig 4 fő töltötte ki a kérdőívet. Megállapítást nyert, hogy valamennyi kérdőív kitöltése jól olvasható, adathiányos kérdőív nem volt, és a válaszadási hajlandóság is megfelelt az elvárásoknak. Mindezek tükrében a kiértékelést el lehetett végezni.

I. Általános, statisztikai jellegű adatok

1. Neme
2. Mi az Ön munkaköre (feladatköre) az iskolában?
3. Mióta dolgozik Ön az intézményben?

A statisztikai adatok összegzéséből megállapítható, hogy a nők aránya rendkívül magas a férfiakhoz képest. A kérdőívet kitöltő osztályfőnökök iskolában eltöltött munkaéveinek száma átlagosan több mint 10 évre tehető, tehát kellő tapasztalattal rendelkeznek az osztályfőnöki feladatok ellátására. A napközis nevelők közül szintén több olyan van, aki több mint 10 éve dolgozik ebben a munkakörben.

A szaktanárok közül fele-fele az aránya annak, akik 3 illetve 10 évnél kevesebb szolgálati idővel rendelkeznek, ugyanúgy, mint azok, akik már több mint 10 éve dolgoznak az intézményben. A nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő pedig magasabb a száma azoknak, akik a legkevesebb szolgálati idővel rendelkeznek. (3.ábra)

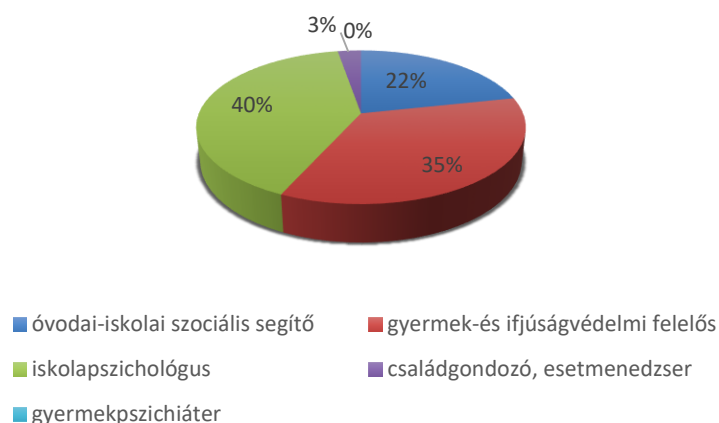

(3. ábra) A válaszadók statisztikai jellemzői

II. Az iskolában dolgozó speciális szakemberekkel kapcsolatos információk

1. Tudomása szerint dolgoznak-e az intézményben a pedagógusokon, pedagógiai munkát segítőkön kívül más, speciális szakemberek?
2. Tudomása szerint az intézményen belül milyen szakemberek dolgoznak?
3. Milyen szintű kapcsolatban áll az intézményben dolgozó speciális szakemberekkel?

A kérdőívet kitöltők valamennyien, kivétel nélkül tisztában vannak azzal, hogy az intézmény/intézményegység, ahol dolgoznak, más speciális szakembereket is alkalmaz. A kérdésre adott válaszok alapján megállapítást nyert, hogy a válaszolók szinte valamennyien a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst, az óvodai-iskolai szociális segítő és az iskolapszichológust jelölték meg biztosan és helyesen. (4. ábra)

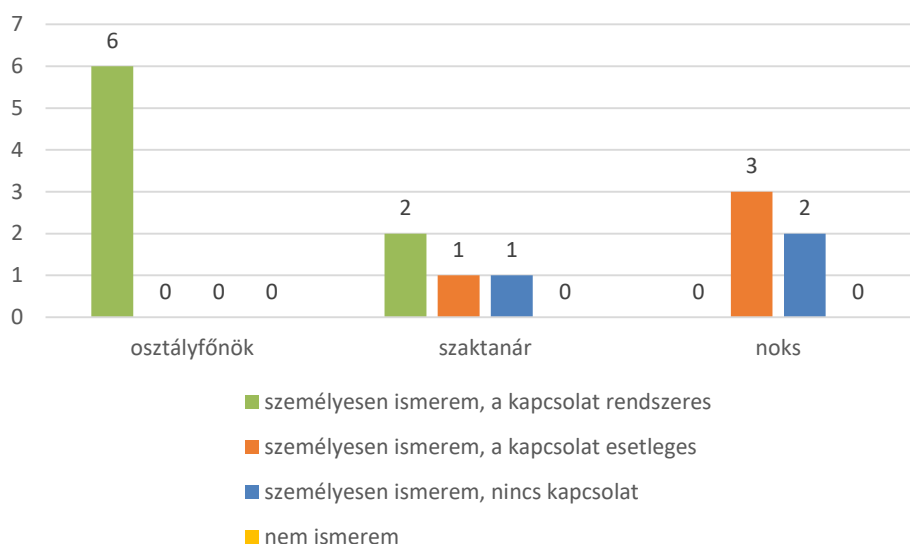

(4. ábra) Az intézményben dolgozó speciális szakemberek

Az egyes munkaköröket betöltők közül az osztályfőnökök és a szaktanárok jelölték meg legpontosabban az intézményben dolgozó speciális szakembereket.

Mind az osztályfőnökök, mind pedig a szaktanárok fele pontosan meg tudta jelölni azokat a speciális szakembereket, melyek az intézményben dolgoznak. Ugyanakkor az osztályfőnökök másik része az óvodai-iskolai szociális segítőt nem jelölte meg. További egy osztályfőnök pedig olyan személy(ek)e)t is megjelölt, aki(k) nem az intézményben dolgoz(ik)nak. A szaktanárok szintén fele-fele arányban tudtak pontos, illetve pontatlan válaszokat megjelölni. A nevelést-oktatást közvetlenül segítő munkatársak többsége az iskolapszichológust, a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős jelölte meg biztosan, kihagyva az óvodai-iskolai szociális segítő.

A speciális szakemberekkel való szakmai kapcsolat szintje a következőképpen alakul. A válaszokból egyértelműen kitűnik, hogy valamennyi pedagógus és segítő munkatárs személyesen is ismeri az intézményben dolgozó speciális szakembereket, azonban az osztályfőnökök azok, akik rendszeres kapcsolatot tartanak velük. A szaktanárok, valamint a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő munkatársak kapcsolata a kérdőív válasza alapján azonban leginkább esetlegesnek mondható. Illetve többek jelölték azt, hogy nincs semmilyen szakmai kapcsolatuk a speciális szakemberekkel. (5. ábra)

(5. ábra) A speciális szakemberekkel való kapcsolattartás gyakorisága

III. A gyermekek, tanulók problémáira vonatkozó információk

1. A munkája során milyen, a tanulókat érintő problémákkal találkozik és ezeket milyen súlyúnak ítéli meg?

A kutatásban részt vett intézményegységben a tapasztalatok szerint a leggyakrabban előforduló problémák kerültek a kérdőívben megnevezésre. A fenti kérdésre kapott válaszok elemzése során két darab kérdőívben szereplő válaszok nem voltak értékelhetők, ezek a táblázatban „Né.” jelzést kaptak.

Egyrészt a kapott válaszok gyakorisága került elemzésre, vagyis annak kiértékelése, hogy a válaszadó pedagógusok (osztályfőnökök, szaktanárok) és a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak (NOKS) melyik felsorolt problémával találkoztak leggyakrabban a munkájuk során.

Másrészt az általuk érzékelt probléma súlyosságának megítélése történt.

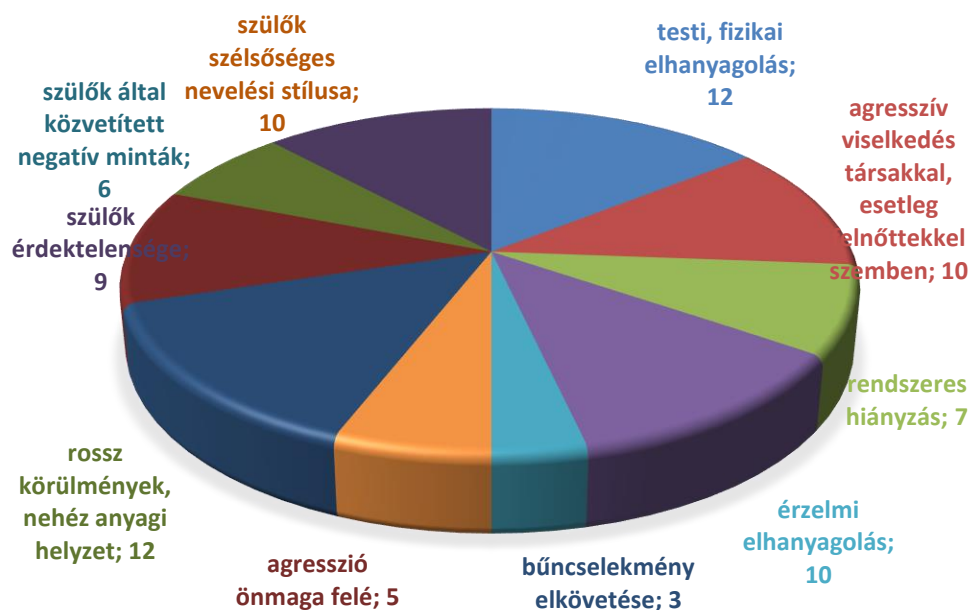
Ezek összevetését az alábbi táblázat tartalmazza (2. táblázat).

OF= Osztályfőnök SZT= Szaktanár NOKS= Nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő

	GYAKORISÁG				ÁTLAG			ÁTLAG ÖSSZESEN	
PROBLÉMÁK	OF	SZT	NOKS	Né	OF	SZT	NOKS		
a gyermek, tanuló									
– testi, fizikai elhanyagolása	6/6	4/3	3/3	2	4	3,6	3,33	3,75	
– agresszív viselkedése társaival, esetleg felnőttekkel szemben	6/4	4/3	3/3	2	4,25	3,33	4	3,9	
– rendszeres hiányzása	6/3	4/2	3/2	2	5	3	2,5	3,71	
– fizikai bántalmazása	6/0	4/0	3/0	2	-	-	-	-	
– érzelmi elhanyagolása	6/5	4/3	3/2	2	4	4	3,5	3,9	
– szexuális bántalmazása	6/0	4/0	3/0	2	-	-	-	-	
– által elkövetett bűncselekmény	6/2	4/1	3/0	2	5	1	-	3,66	
– agressziója önmaga felé	6/0	4/3	3/2	2	-	3,33	3	2,66	
a szülők, család									
– rossz körülményei, nehéz anyagi helyzete	6/5	4/4	3/3	2	4,2	3,25	4	3,91	
– a szülők érdektelensége, együttműködés hiánya az intézménnyel	6/4	4/3	3/2	2	3,75	3	3,5	3,66	
– által közvetített negatív minták (alkoholizmus, bűnelkövetői magatartás, mentális problémák)	6/3	4/2	3/1	2	4,66	5	5	4,83	
– a szülők szélsőséges nevelési stílusából adódó gondok (rideg, érzelemmentes nevelés, vagy elkényeztető, túlféltő nevelés)	6/4	4/4	3/2	2	3,5	4	3,5	3,7	

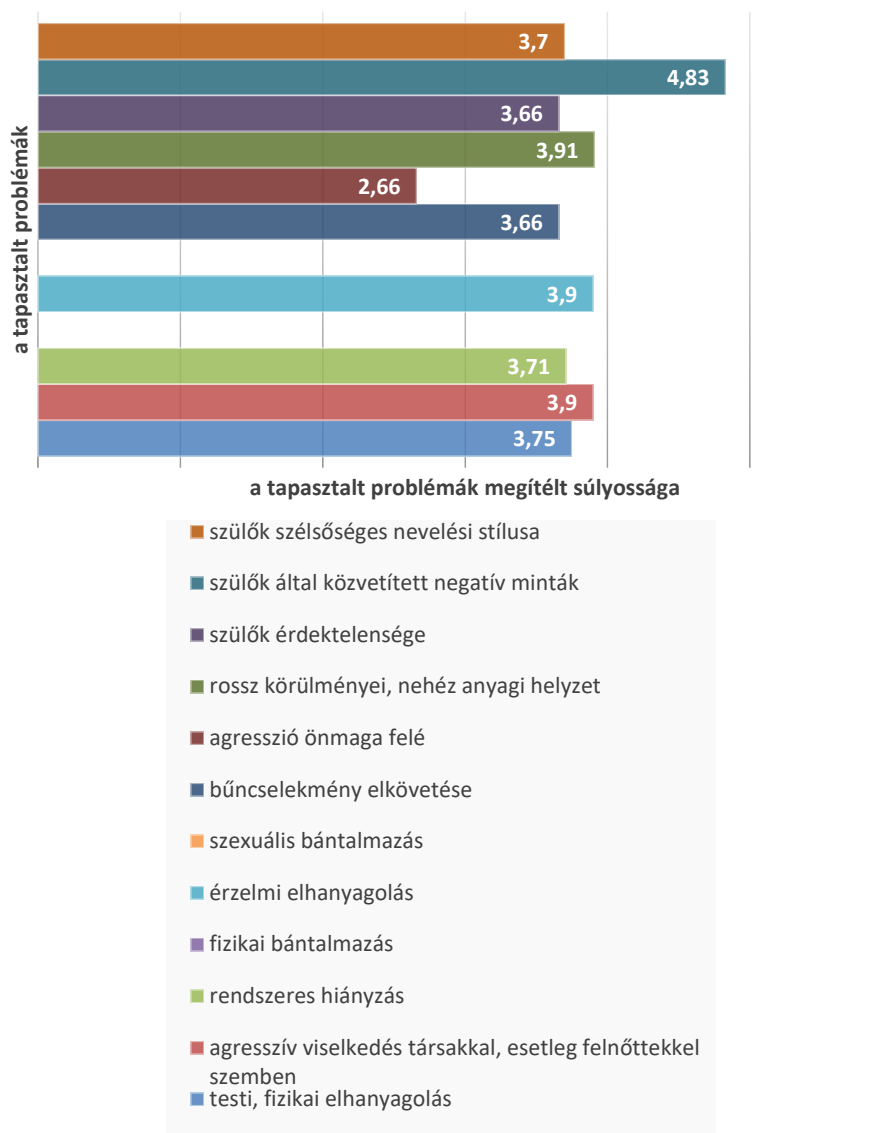
(2. táblázat) A válaszadók által megjelölt problémák gyakorisága és súlyosságuk átlaga

A gyakoriságot illetően a különböző feladatkört ellátó munkatársak az általuk tapasztalt problémák közül a gyermek, tanuló fizikai elhanyagolását, és a szülők, család rossz körülményeit, nehéz anyagi helyzetét tapasztalták a leggyakrabban. Közvetlenül ezután a tanulók agresszív viselkedését, az érzelmi elhanyagolásukat és a szülők szélsőséges nevelési stílusát, továbbá a szülők érdektelenségét emelték ki. A tanulók fizikai és szexuális bántalmazását azonban egyáltalán nem tapasztalták. (6. ábra)

(6.ábra) A tapasztalt problémák gyakorisága

Az egyes problémátípusok súlyosságának megítélése a válaszadók körében néhány esetben megoszlott. Az osztályfőnökök az általuk tapasztalt szinte valamennyi problémát súlyosabban ítélték meg, mint a szaktanárok vagy a nevelést-oktatást közvetlenül segítő kollégák. Összességében a felsorolt problémák súlyosságát tekintve, a szülők által közvetített negatív mintákat érzékelik a kitöltők a legsúlyosabbnak, ettől jelentősen lemaradva a második helyen a szülők, család rossz körülményeit tartják jelentősebbnek, míg a tanulók autoagresszióját vélik a legenyhébbnek, habár ezt viszonylag kevesen tapasztalják a kollégák körében. Sőt a szaktanárok és a nevelő-oktató munkát segítőkkal ellentétben az osztályfőnökök ezt a nehézséget egyáltalán nem tapasztalják. (7. ábra)

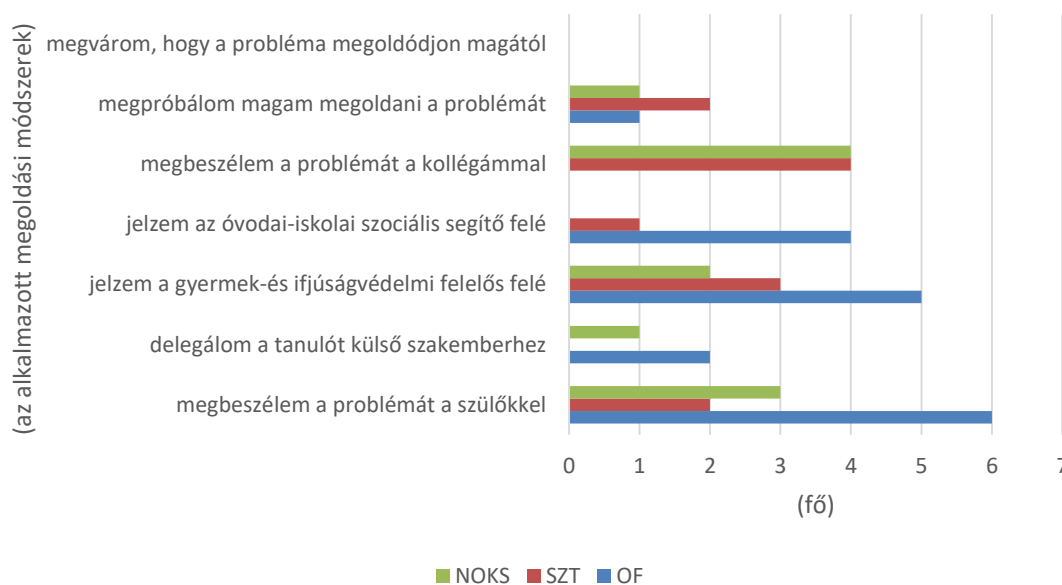
(7. ábra) A tapasztalt problémák súlyossága

2. Milyen (gyógy)pedagógiai eszközöket, módszereket alkalmaz (mit tesz) leggyakrabban a gyermekeket, tanulókat érintő egyes problémák megoldása érdekében?

A kérdőívben felsorolt opciók közül a válaszadók három, az általuk elsődlegesen alkalmazott módszert választhattak ki. Egy osztályfőnök kivételével egyaránt a „megbeszélem a problémát a szülőkkel”, illetve a „jelzem a problémát az intézmény gyermek-és ifjúságvédelmi felelőse felé” megoldást jelölte, mint általa alkalmazott módszert a felmerülő gyermekvédelmi nehézségeket illetően.

Az óvodai és iskolai szociális segítő felé történő jelzést is az osztályfőnök többsége jelölte, illetve néhányuk a tanuló külső szakemberhez való delegálást is megemlíttette.

A szaktanárok közül valamennyien megjelölték a „megbeszélem a problémát a kollégámmal” megoldást alkalmazzák, valamint ők is megemlítték a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, illetve az óvodai-iskolai szociális segítő felé történő jelzést. A nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő munkatársak a szaktanárokhoz hasonló módszereket választottak a kérdés kapcsán. A „megpróbálom megoldani magam a problémát” megoldást csupán kevesen, viszont a „megvárom, hogy a probléma megoldódjon magától” megoldási módszert egyik válaszadó sem jelölte.(8. ábra)

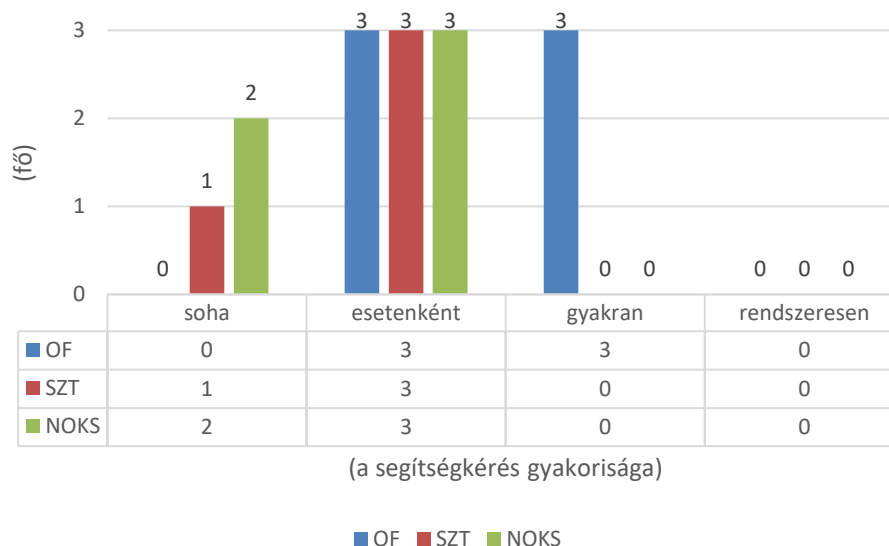

(8. ábra) A felmerülő problémákhoz választott megoldási módszerek

IV. Együttműködés az intézmény speciális szakembereivel

1. Eddigi munkája során kért-e segítséget valamikor az intézmény gyermek-és ifjúságvédelmi felelősétől?

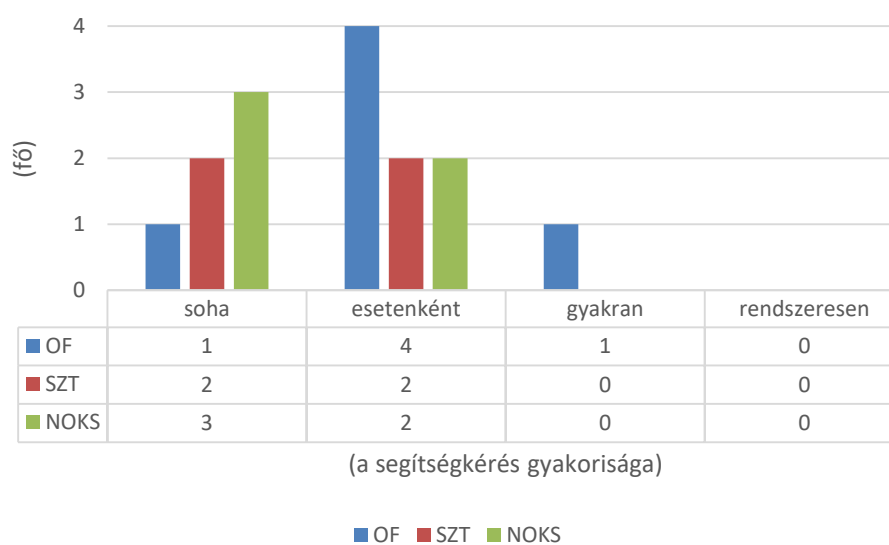
Az egyes munkakörök szerinti megoszlást tekintve az osztályfőnökök fele-fele arányban gyakran, illetve esetenként igényelte az intézmény gyermek-és ifjúságvédelmi felelős segítségét. A szaktanárok kétharmad-egyharmad arányban esetenként kért segítséget a fenti szakembertől, a nevelő-oktató munkát segítőik pedig a szaktanárokhoz szinte hasonló arányban jelölték meg az esetenkénti segítségkérést a felmerülő gyermekvédelmi gondok esetében. Rendszeresen azonban egyik munkatárs sem kért segítséget az iskola speciális szakemberétől. (9.ábra)

(9. ábra) A gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel történő együttműködés gyakorisága

2. Eddigi munkája során kért-e segítséget valamikor az intézmény óvodai és iskolai szociális segítőjétől?

A munkakörök szerinti megoszlást vizsgálva, megállapítást nyert, hogy a nevelőtestület tagjai közül az osztályfőnökök azok, akik a munkájuk során esetenként kértek segítséget az intézmény óvodai-iskolai szociális segítőjétől, míg a szaktanárok fele-fele arányban szintén esetenként, illetve soha, valamint a segítő munkatársak többsége soha, illetve két NOKS-os kolléga pedig esetenként. (10. ábra) Az előzőkhez hasonlóan a „rendszeresen” állítást egyik válaszadó sem választotta.

(10. ábra) Az óvodai-iskolai szociális segítővel történő együttműködés gyakorisága

3. Mi motiválja Önt a jelzésre, együttműködésre a gyermekvédelemmel összefüggő problémák feltárása és megoldása érdekében?

A feltett kérdésnél több válaszlehetőségből választhattak a pedagógusok és a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő munkatársak. Összességében a ”jogszabály kötelez az együttműködésre” választ nagyon kevesen választották, sőt feltűnő módon az osztályfőnökök közül csupán egy pedagógus választotta ezt a lehetőséget, ellentétben a szaktanárokkal. A nevelő-oktató munkát segítőik közül pedig senki sem jelölte meg ezt a választ. Mindezzel ellentétben valamennyi kolléga munkakörétől függetlenül fontosnak tartja az együttműködést az intézményben dolgozó speciális szakemberekkel.

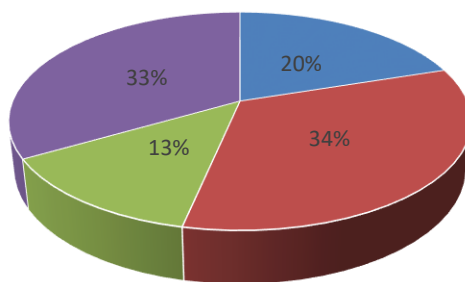
Az együttműködésük motivációja az elemzés alapján az jelenti, hogy a válaszadók többsége számít a szakemberek segítségére, és a „több szem többet lát” alapon a közös gondolkodáson alapuló megoldást tartja a legmegfelelőbbnek az egyes, felmerülő, gyermek-és ifjúságvédelmi problémák megoldása érdekében. (3. táblázat)

	OF	SZT	NOKS	ÖSSZ
EGYÜTTMŰKÖDÉS				
jogszabály kötelez az együttműködésre	1	2	0	3
fontosnak tartom a speciális szakemberek segítségét, tanácsát, számít(ok)hatok rájuk	6	3	4	13
véleményem szerint nincs szükség a jelzésre, mert a gyermekekkel, tanulókkal kapcsolatos előforduló problémákat magam oldom meg	0	0	0	0
saját magam intézkedem a tanulóim összes ügyében iskolán belül és iskolán kívül, így nincs szükségem az intézményen belül dolgozó speciális szakemberek segítségére	0	0	0	0
fontosnak tartom az együttműködést a speciális szakemberekkel, mert „több szem többet lát” alapon közösen próbálunk megoldást találni a gyermekeket, tanulókat érintő problémákra	5	4	3	12
véleményem szerint nincs szükség egyáltalán az intézményben speciális szakemberekre	0	0	0	0

(3. táblázat) A speciális szakemberekkel történő együttműködés motivációja

4. Milyen hatékonynak találja az intézményben tevékenykedő speciális szakemberek beavatkozását, segítségét?

A kérdés a speciális szakemberek munkájának hatékonyságát vizsgálja. A válaszadók az előre meghatározott lehetséges válaszok közül kettő, számukra tetszőleges opciót választhattak. A válaszok alapján az osztályfőnökök a szakemberek beavatkozásának hatékonyságát minden esetben elismerik, azonban véleményük szerint ez a hatékonyság jelentősen függ a probléma jellegétől és a súlyosság nagyságától, ugyanakkor a kérdőívet kitöltő kollégák azt is megemlítik, hogy a hatékony esetkezelés nem minden esetben a speciális szakemberek beavatkozásán múlik, mivel a problémamegoldás nem kizárólag rajtuk, hanem rajtuk kívül álló tényezőkön is múlik.

- a szakemberek minden esetben hatékony segítséget adnak
- a beavatkozás eredménye függ a probléma jellegétől és mértékétől
- a beavatkozás eredménye függ más, intézményen kívüli szakemberek hozzáállásától, munkájától
- a szakemberek igyekeznek a legnagyobb segítséget megadni, de beavatkozásuk nem minden esetben hatékony, mert nem rajtuk múlik a megoldás

(11. ábra) A speciális szakemberek beavatkozásának hatékonysága

5. A munkája során az eddigi tapasztalataiból adódóan milyen javaslatai, ötletei lennének a hatékony (vagy még hatékonyabb) együttműködés érdekében?

A kitöltők a nyitott kérdésben szabadon megfogalmazhatták gondolataikat, javaslataikat, ötleteiket. Ezzel a lehetőséggel hárman éltek, két osztályfőnök és egy szaktanár. A pedagógusok közül kettő említette, hogy a jogszabályoknak kellene rugalmasabbnak lenni a hatékonyabb problémamegoldás érdekében. Egy pedagógus véleménye szerint pedig nem létezik hatékonyabb munka és együttműködés, így újabb ötletet nem tudott megfogalmazni.

5.6. A kutatás eredményei

A kutatás során kapott eredmények olyan szintézise jelenik meg, amely lehetővé teszi egy-egy feltárt kérdés, összefüggés többoldalú értékelését. A kutatási eredmények a kutatási kérdések, illetve a hipotézisek sorrendjében kerülnek ismertetésre.

Az első hipotézis szerint az intézményben dolgozó gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, valamint az óvodai-iskolai szociális segítő intézményegységben belüli ismertsége nagymértékben hat a pedagógusok, nevelést-oktatást segítő alkalmazottak részéről, a velük kialakított szakmai kapcsolatra. A kutatásban részt vett intézményben több, speciális szakember is dolgozik.

A kutatás módszereként alkalmazott kérdőív II/1., II/2., II/3. pontjára adott válaszok alátámasztják, hogy a speciális szakemberek közül a kérdőívet kitöltők 97%-a pontosan ki tudta választani azokat, akik közvetlenül az intézményben dolgoznak és segítik a kollégák gyermek-és ifjúságvédelmi munkáját. Annak ellenére, hogy a problémamegoldásban más segítő szakemberek is részt vesznek, azonban ők az intézmény külső kapcsolatrendszeréhez tartoznak. A kapott válaszokból kitűnik, hogy a speciális szakembereket valamennyi nevelőtestületi tag személyesen ismeri, azonban a velük való szakmai kapcsolat gyakorisága megoszlott a különböző munkakörben dolgozók között. Míg az osztályfőnökök mindegyike, nyilvánvalóan osztályfőnöki feladataiból adódóan, rendszeresen kapcsolatot tart a speciális szakemberekkel, addig a többi kolléga kapcsolata esetlegesnek mondható.

Mivel a gyermekvédelemi szakemberek iskolán belüli ismertsége analóg a pedagógusok és a nevelést-oktatást segítő kollégák részéről a velük való szakmai kapcsolat kialakításában, így a hipotézisnek megfelelően egyértelmű kapcsolat van az ismertség és a szakmai kapcsolat kialakítása között, annak ellenére, hogy a kapcsolat gyakorisága eltérő közöttük.

A második hipotézis alapján feltételezhető volt, hogy a nevelőtestület minden tagja - kivétel nélkül, hogy az intézményegységben milyen munkakört lát el - együttműködik az iskolában foglalkoztatott gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel, valamint az óvodai-iskolai szociális segítővel. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény, továbbá a köznevelési jogszabályokban szerepel, hogy a pedagógusok, és közvetetten a nevelést-oktatást segítő munkatársak kötelessége együttműködni a tanulókat érintő gyermekvédelmi problémák feltárása és megoldásának elősegítésében, így a kérdőív több kérdése a speciális szakemberekkel történő együttműködésre irányult.

A kérdőív IV./1., IV./2., IV./3. számú kérdései, valamint az előzőekben kapott válaszok szerint megállapítást nyert, hogy a kérdőívet kitöltők – 3 fő kivételével – többségében együttműködnek a speciális szakemberekkel. A jogszabályok alapján (is) az intézményben dolgozó munkatársaknak együtt kell működniük az adott gyermekkel, tanulóval kapcsolatban felmerült, a gyermekvédelem területéhez tartozó problémák feltárásában és megoldásában.

A kérdőívben szereplő kérdések külön – külön kérdeztek rá az intézmény alkalmazásában álló gyermek-és ifjúságvédelmi felelőstől történő, valamint nem az intézmény alkalmazásában álló, azonban az intézményegységben dolgozó óvodai-és iskolai szociális segítőktől történő segítségkérés gyakoriságára. A kiértékelés során megállapítást nyert, hogy a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőstől nagyobb rendszerességgel kérnek segítséget, mint az óvodai-iskolai szociális segítőktől, melynek vélhető oka az alkalmazás formája – bár erre a kérdőív nem tér ki és a kapott válaszok sem utalnak rá. Az együttműködés motivációjának vizsgálatából azonban egyértelműen lehet olyan következtetést levonni, hogy az együttműködés nagymértékben jellemző a speciális szakemberek és a nevelőtestület tagjai között.

Ennek tükrében ez a hipotézis a kérdőívben megjelölt válaszok alapján egyértelműen megállapítást nyert.

A harmadik hipotézis összefügg a második hipotézisben foglaltakkal, mely szerint a gyermekvédelmi felelőssel és az óvodai-iskolai szociális segítővel való együttműködés motivációját elsősorban a fentiekben ismertetett jogszabályi előírás határozza meg. Ezen hipotézishez kutatási kérdésként felmerült, hogy a jogszabályi kötelezettségen túl mi motiválja az együttműködést. A pedagógusok, nevelő-oktató munkát segítők együttműködnek az intézményben dolgozó szakemberekkel, azonban a kapott adatokból kitűnik, hogy az együttműködésnek eltérő motivációi vannak.

Azonban kivétel nélkül valamennyien fontosnak tartják a jelzést és az együttműködést, mivel lényeges és egyben jelentős számukra, hogy a tanulókkal kapcsolatos nehézségekben, gondokban „nincsenek egyedül hagyva”, feltétlenül számítanak a segítségre, tanácsokra és a közös megoldás keresését nagymértékben előtérbe helyezik. Mindezekén túl azonban feltűnő volt, hogy a jogszabályi kötelezettséget, mint opciót csupán minimálisan jelölték meg.

A harmadik hipotézis, ezen utóbbi megállapítás ismeretében nem igazolódott, azonban ennek ellenére az együttműködés különböző motivációi feltárhatók voltak.

A negyedik hipotézis szerint a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőstől, valamint az óvodai-iskolai szociális segítőktől kért segítő beavatkozás gyakorisága különböző, mégpedig attól függően, hogy a válaszadók milyen munkakört töltenek be a vizsgált intézményegységben. A kérdőív számos kérdésében eltérés mutatkozik a válaszadók között, annak tekintetében, hogy az intézményegységben ki, milyen munkakört tölt be. Tudvalévő, hogy az osztályfőnököknek a feladatkörükből adódóan jóval nagyobb a kötelezettségük, és egyben jóval szélesebb a rálátásuk a rá bízott tanulókkal kapcsolatos minden történésre, problémára. A többi kollégához viszonyítva az osztályfőnökök azok, akik a leginkább ismerik a tanulók családját, körülményeit és tartanak szoros kapcsolatot velük. Ebből adódóan legelőször érzékelik a tanulóknál felmerülő nehézségeket, problémákat, és ebből adódóan legelsősorban van lehetőségük a speciális szakemberek felé történő jelzésre. A szaktanárok az osztályfőnökökhöz viszonyítva jóval kevesebb időt töltenek a tanulókkal, így egyértelmű, hogy a tanulóknál felmerülő, általuk tapasztalt gondokat elsősorban az osztályfőnökök számára továbbítják, kevésbé fordulnak közvetlenül az intézményben dolgozó, gyermek-és ifjúságvédelemmel foglalkozó szakemberek felé. A nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő munkatársak pedig annak ellenére, hogy munkakörükből adódóan az iskolai idő minden órájában a tanulókkal töltik munkaidejüket, a feladatkörüknél fogva elsősorban az osztályfőnökök munkáját segítik, így időzöjelesen alá-fölé rendeltségi viszonyban vannak velük, önálló beavatkozásuk ilyen téren korlátozott. Ez azt jelenti, hogy önállóan kevésbé jeleznek a speciális szakemberek felé, leginkább közvetve, az osztályfőnökök által, mivel elsősorban az velük osztják meg a tanulóknál tapasztalt problémákat. A kérdőívre való válaszadásban egyértelműen megfigyelhető a különbség attól függően, hogy osztályfőnök, szaktanár vagy a nevelést-oktatást közvetlenül segítő munkatárs volt a válaszadó. A hipotézisben megfogalmazott feltételezésre keresendő válaszok leginkább a kérdőív II./3., a IV./1., IV./2. pontjai válaszaiból olvashatók ki. A nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak többsége önállóan soha vagy csak ritkán/esetenként kért gyermekvédelmi beavatkozást a segítő szakemberektől, melyet a III/ 2. számú kérdésre adott válasz tükröz leinkább, mivel a legtöbben a „megbeszélem a problémát a kollégámmal” jelölték.

A kapott adatok összehasonlításából megállapítható, hogy a negyedik hipotézis alapján igazolódott, hogy az egyes munkakört betöltők szerepe a gyermekvédelmi problémák jelzését illetően eltérő, így a kutatás negyedik hipotézise egyértelmű megállapítást nyert.

Az ötödik hipotézisben megfogalmazott feltételezés, továbbá ebben a pontban felvetett kutatási kérdésekben vizsgálatra került, hogy a nevelőtestület egyes tagjai milyen problémákkal találkoznak a munkájuk során, és ezeket milyen súlyosnak ítélik meg. Továbbá, hogy összefüggés van-e ezzel kapcsolatban a különböző munkakört betöltők gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenységével.

A kutatás alapján a betöltött munkakörtől függetlenül a III./1. számú kérdés során a válaszolók a tanulók testi, fizikai elhanyagolását tapasztalják meg leggyakrabban, azonban ennek ellenére a legsúlyosabbnak a szülők által közvetített negatív mintákat ítélték meg, annak ellenére, hogy ezt jóval kevesebben tapasztalják a mindennapi munkájuk során. A válaszadásban feltűnő volt, hogy az osztályfőnökök a többi munkatárssal ellentétben a tapasztalt problémákat súlyosabbnak ítélték meg, mint a szaktanárok vagy a nevelést-oktatást közvetlenül segítő kollégák. Ennek oka vélhetően, hogy az osztályfőnökök nagyobb rálátással és ezáltal (munkakörükénél fogva) jóval nagyobb motivációval (érzékenységgel) rendelkeznek a problémaérzékelést és a beavatkozás igényét illetően. A pedagógiai munka egyes szegmensét reprezentálók körében megoszlanak az egyes problémákra adott eszközök, módszerek alkalmazása. Az osztályfőnökök a válaszok alapján egyértelműen preferálják azt, hogy a felmerülő nehézségeket megpróbálják legelőször megbeszélni a szülőkkel. Ezután közvetlenül második megoldásként a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, illetve az óvodaiskolai szociális segítő felé történő jelzést jelölték meg. A másik végleten mind a szaktanárok, mind pedig a nevelő-oktató munkát segítő munkatársak többségében azt a lehetőséget választották, hogy az általuk tapasztalt problémákat jelzik a kollégák (osztályfőnökök) felé. A válaszokban megjelölhető „megvárom, hogy a probléma megoldódjon magától” opciót viszont egyik válaszadó sem választotta, vélhetően azért, mivel szakmailag semmiképpen nem elfogadható (ezt a kutatás során semmi nem támasztja alá).

Összességében megállapítást nyert, hogy az ötödik hipotézisben feltett kutatási kérdésekre az elemzést követően, egyértelmű választ lehetett kapni a tanulókkal kapcsolatban tapasztalható problémák jellegéről és ezek megítélt súlyosságáról. Továbbá az a feltételezés is helytálló volt, hogy az osztályfőnökök, akik a tanulóknál a tapasztalt problémákat súlyosabbnak vélték, ezért ők ténylegesen gyakrabban élnek a jelzéssel a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős felé. Mindezek tükrében az ötödik hipotézis igazoltnak tekinthető.

A hatodik hipotézis feltételezte azt, hogy a nevelőtestület tagjai és az intézményben dolgozó gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, illetve az óvodai-iskolai szociális segítő között megvalósult együttműködés hatékonyságának illetve esetleges sikertelenségnek okai feltárhatók lesznek a kutatás során. A kérdőív IV./4. kérdése alapján a nevelőtestület tagjai többsége megfogalmazta azt, hogy a speciális szakemberek segítsége, munkájuk, beavatkozásuk hatékonysága egyrészt nagymértékben függ a probléma jellegétől és annak mértékétől, másrészt, hogy a problémamegoldás, beavatkozás, esetkezelés azért nem minden esetben hatékony, mert ezek nem kizárólag a speciális szakemberek munkáján múlik. A IV./5. kérdés lehetővé tette, hogy a kérdőívet kitöltők szabadon fogalmazzák meg ötleteiket, javaslataikat az együttműködés hatékonyságának növelése érdekében. A fent említett kérdésre adott csekély válaszadási hajlandóság miatt a nevelőtestület tagjai részéről nem fogalmazhatók meg olyan javaslatok, ötletek, amelyek az iskolán belüli, valamint az iskolán kívüli hatékony együttműködést segítenék elő.

Ezzel a hatodik hipotézis is igazolódni látszott, mivel a hatékonyság, illetve a sikertelenség okai feltárássra kerültek, annak ellenére is, hogy a hatékonyság javítására tett javaslatok nem értékelhetők.

HATODIK RÉSZ

6. ÖSSZEFOGLALÁS

6.1. A kutatás összefoglalása

A kutatás során az iskolai gyermekvédelem jelentőségét, az iskolában dolgozó, különböző nevelési, oktatási funkciót betöltők, (osztályfőnökök, szaktanárok és a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő) az iskolában alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelőssel, valamint az óvodai-iskolai szociális segítővel történő együttműködésén keresztül sikerült kimutatni.

A kutatás számos részadatának elemzése megerősíti a hipotézisekben feltárt összefüggéseket, következtetéseket. A kutatás módszereként alkalmazott kérdőív elemzésének segítségével, az előzetesen megfogalmazott hat hipotézis egy kivételével beigazolódott, illetve a feltett kutatási kérdésekre is sikerült maradéktalanul választ találni.

A kutatásban részt vett egységes gyógypedagógiai módszertani intézmény kiválasztott intézményegységében nagymértékben preferálják a gyermekvédelmi tevékenységet. Az intézményben főállásban alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, valamint az óvodai-iskolai szociális segítő kulcsszerepet tölt be a tanulók problémáinak kezelésében, miközben folyamatosan koordinálja és segíti a pedagógusok gyermekvédelemmel összefüggő tevékenységeit. Ebben a folyamatban a speciális szakemberek elsődleges feladata, hogy közvetlen kapcsolatot alakítsanak ki a nevelőtestület valamennyi tagjával, amely feltétele és alapja a megfelelő együttműködésnek, melynek rendkívül nagy jelentősége van a tanulókkal kapcsolatban észlelt problémák megoldásának elősegítésében.

A megfogalmazott feltételezés szerint a gyermekvédelemmel foglalkozó speciális szakemberek nagymértékben hatást gyakorolnak a köztük és az intézményegység pedagógusai, segítő munkatársai között kialakított szakmai kapcsolatra.

A kutatás eredményei alátámasztják, hogy a pedagógusok, nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő túlnyomó többsége jól ismeri a fenti szakembereket, ismerik és elismerik szakmai munkájukat, számítanak beavatkozásukra, segítségnyújtásukra.

Ebben a tekintetben nem mutatható ki lényeges eltérés az osztályfőnökök, a szaktanárok, és a nevelő-oktató munkát segítők között, hiszen akik ismerik a gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst, és az óvodai-iskolai szociális segítőt, azok együttműködésen alapuló szakmai kapcsolat tartanak velük, így egyértelmű összefüggés van az ismertség és a szakmai kapcsolattartás között. A közvetlen szakmai kapcsolat kialakításán túl, a legfontosabb kérdés, hogy az intézményegység pedagógusai, segítő munkatársai együttműködnek-e a speciális szakemberekkel a jelentkező gyermekvédelmi problémák megoldása érdekében.

A gyermekek mindenekfelett álló érdekeinek védelmében történő együttműködés nem választható feladat, hanem a jogszabályi kötelezettség is a nevelés-oktatás valamennyi résztvevője számára előírt kötelesség. Előzetes elvárásként fogalmazódott meg, hogy a nevelőtestület tagjai együttműködésének motivációját elsősorban a jogszabályi kötelezettség határozza meg. A kutatás ehhez kapcsolódó kérdésének rejtett szándéka az volt, hogy a nevelőtestület tagjai tisztában vannak-e a jogszabályokban leírt kötelességükkel. A kapott adatokból kiemelkedett, hogy a pedagógusok, a nevelő-oktató munkát segítők gyermekvédelmi felelőssel, illetve az óvodai-iskolai szociális segítővel történő együttműködését különböző motivációk határozzák meg, azonban ezek közül a jogszabályi kötelezettség rendkívül alacsony mértékben jelenik csak meg. A vizsgálatban részt vevők szinte valamennyien fontosnak tartják a speciális szakemberek segítségét, a velük történő kapcsolattartását, a problémák közös megoldását, azonban az együttműködés, mint jogszabályi kötelezettség alig került megjelölésre. Ez arra enged következtetni, hogy a pedagógusok, és a segítő munkatársak nem vagy alig vannak tisztában a jogszabályi kötelezettséggel, illetve nem ismerik a gyermekvédelmi tevékenységet érintő legfontosabb szabályozásokat.

Az intézményegységben a pedagógusi munkakört betöltők, valamint a nevelő, oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottaknak egymástól eltérő szerepei és feladatai vannak a rájuk bízott tanulók nevelését, oktatását illetően. Ezek szerint különbség van az osztályfőnökök, a szaktanárok és a segítők, tanulókkal kapcsolatos feladataikban, ezért természetesen feltételezhető volt, hogy az eltérő feladatok összefüggésben vannak az intézményben alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi tevékenységet segítőktől kért beavatkozás, segítség gyakoriságával.

Megállapítást nyert, hogy szinte valamennyi pedagógus, és a nevelő-oktató munkát közvetlenül munkát segítő is eddigi munkájuk során kért már segítséget, beavatkozást a speciális szakemberektől, azonban ennek gyakoriságában különbségek mutatkoztak az egyes munkakört betöltők között.

A feltárt helyzetkép rávilágított arra, hogy a nevelőtestület tagjai közül az osztályfőnökök igénylik leggyakrabban a gyermekvédelmi segítséget, mely a kutatás során beigazolódott, mivel az osztályfőnököknek sajátos szerepük, és sokrétű feladataik vannak az osztályukban tanuló gyermekekkel kapcsolatban, így az előzetes elvárásoknak megfelelően bizonyított, hogy túlnyomó többségük rendszeresen kéri az intézményben dolgozó gyermekvédelmi szakemberek segítségét, beavatkozását.

A kutatásban felvetésre került, hogy a különböző oktatási, nevelési funkciót betöltők által megítélt problémák súlyosságával arányosan növekszik a gyermek-és ifjúságvédelmi problémák jelzésének gyakorisága. A kutatás azt vette alapul, hogy az iskolában dolgozó pedagógusok, nevelő-oktató munkát segítő a gyermekek számos nehézségeivel, problémáival találkoznak. Ezen belül vannak olyan problémák, amelyeket a pedagógusok, segítő munkatársak kompetenciáján belül kezelni lehet, azonban előfordulnak olyanok is, amelyeket pedagógiai módszerekkel már nem lehet kiküszöbölni, mivel azok már olyan súlyosak, hogy szakember beavatkozását igénylik. A gyermekvédelmi törvényben pontosan meg lett határozva, hogy a nevelési-oktatási intézmények a gyermekvédelmi jelzőrendszerhez tartoznak, ezért különös kötelességük és felelősségük jelzéssel élni és/vagy hatósági intézkedést kezdeményezni minden olyan, gyermekkel kapcsolatos történés esetén, amely veszélyezteti a adott gyermek testi, lelki, erkölcsi és értelmi fejlődését. A kapott válaszok tekintetében az előzetes elvárásoknak megfelelt az, hogy a nevelőtestület tagjai a súlyosabbnak megítélt nehézségeket gyakrabban jelzik az intézményben dolgozó gyermekvédelmi szakemberek felé.

Ugyanakkor kimutatható lett az is, hogy a nevelőtestület tagjai közül az osztályfőnökök azok, akik a felmerült problémákat súlyosabbnak ítélik meg, így részükről a jelzés gyakrabban megtörténik.

A kutatás kitért a gyermekvédelmi munka hatékonyságának és esetleges sikertelenségének okaira is. Sem a pedagógusok, nevelést-oktatást közvetlenül segítő munkatársak, sem az intézményben dolgozó gyermekvédelmi szakemberek önmagukban nem alkalmasak a probléma egyedüli megoldására, ezért természetes, hogy az adott tanulónál jelentkező gyermekvédelmi problémák megoldása nem kizárólag a szakemberek beavatkozásától függ, hanem az intervenció hatékonyságát jelentős mértékben meghatározza a probléma jellege, és mértéke. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy az intézményben dolgozó speciális szakemberek csak és kizárólag a saját kompetenciájukon belül tudnak beavatkozni, ezen túl pedig az esetkezelésük hatékonysága nem rajtuk múlik, hanem rajtuk kívül tevékenykedő más, „külsős” gyermekvédelmi szakemberek problémakezelésétől is.

Fontos visszajelzés volt a nevelőtestület tagjainak részéről, hogy fontosnak tartják az intézményben dolgozó speciális szakemberek segítségét, tanácsai és minden esetben a közös megoldáson gondolkodnak, dolgoznak, annak érdekében, hogy a lehető leghatékonyabb eredményt ériék el az adott tanulónál felmerült gyermek-és ifjúságvédelmi probléma kezelésében. Természetesen ez bipoláris jellegű.

A kutatás során viszont az alacsony válaszadási hajlandóság miatt nem sikerült olyan ötleteket, javaslatokat megfogalmazni, amelyeket az együttműködés hatékonyságának javítása érdekében be lehetne építeni a mindennapi gyermekvédelmi munkába, és még jobban előre mozdítanák a gyermekvédelmi munka sikerességét. Ennek okai vélhetően abban rejlenek, hogy az intézményegységben alkalmazott protokolláris rend szerint megszokott cselekvési sémák beidegződése többnyire nem ösztönzi a nevelőtestület tagjait az újabb, konstruktív együttműködést, hatékonyságot elősegítő formák kialakítására.

Összességében megállapítható, hogy a kutatásban részt vett egységes gyógypedagógiai, módszertani intézmény, más nevelési-oktatási intézményekkel szemben vélhetően előnyös helyzetben van, mivel a tanulókkal kapcsolatban felmerülő gyermekvédelmi problémák megoldása érdekében főállásban alkalmaz gyermek-és ifjúságvédelmi felelőst, valamint szintén az intézményben dolgozó – azonban nem az intézmény alkalmazásában álló – óvodai-iskolai szociális segítőt. Mindkét speciális szakember teljes mértékben részt vesz a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátásában, jelentős és hatékony segítséget nyújtanak az intézmény és ezen belül a kutatásban részt vett intézményegység munkájában.

Az adott intézményegységben a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, valamint az óvodai-iskolai szociális segítő, intézményen belül befolyásolja, és motiválja a tantestület tagjainak gyermekvédelmi tevékenységét. A feltárt adatok azt tükrözik, hogy a nevelőtestület tagjai és a gyermekvédelmi szakemberek között megfelelő, jól kiépített, „erős alapokon álló” együttműködés alakult ki a tanulókkal kapcsolatban jelentkező gyermekvédelmi problémák megoldása érdekében.

A nevelőtestület tagjai elismerik a gyermekvédelmi tevékenység szükségességét. Ebben a tekintetben nem mutathatók ki jelentős különbségek azáltal, hogy az intézményegységben az osztályfőnökök, a szaktanárok és a nevelést-oktatást segítőik milyen feladatokat látnak el az adott osztálycsoportban, mivel a jelentkező gyermekvédelmi problémák felismerése és a kiküszöbölésükben való együttműködés valamennyi kolléga fontos feladata.

Mindezek tekintetében egyértelműen megállapítható, hogy a kutatásban részt vett intézményben igen nagy hangsúlyt helyeznek a gyermekvédelmi tevékenység ellátására, mivel az iskolavezetés szervezett, jól működő koordinálásával, az iskola pedagógusai, nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottai, valamint a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, és az óvodai-iskolai szociális segítő szándékukból eredően, személyes felelősségüknek érzik az intézményben tanulók gyermekek testi, lelki szociális jólétének biztosítását, melyhez lelkiismeretes munkájukkal nagymértékben hozzájárulnak.

A kutatás alapvető célja volt az intézmény/intézményegység nevelőtestületéhez tartozó, különböző munkakört betöltő szakemberek és az iskolában alkalmazott gyermek-és ifjúságvédelmi felelős/óvodai-iskolai szociális segítő között történő együttműködés széles körű feltárása. A kutatás során megállapítható, hogy ezen céloknak megfelelően a kutatás hipotézisei összességében beigazolódtak.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT SZAKIRODALMAK

- Bán Gabriella:** Iskolai gyermekvédelem, szociális munka az iskolában. In.: Molnár László (szerk.): Társadalmi felelősség - Gyermekvédelem. Válogatás a Fővárosi gyermekvédelmi szakmai napok előadásából. OKKER Kiadó, Bp., 2002. 104-107. p.
- Báthory Zoltán - Falus Iván:** Pedagógiai Lexikon I. köt. Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. 599.p.
- Bondor Béla:** Gyermek-és ifjúságvédelem In.: EJF [online] 2007.09.10
- Budai István:** Gyermekvédelem az iskolában és/vagy iskolai szociális munka. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 1994/5. 3-7. p.
- Budai István:** Szakmaközi együttműködés szükségletei a gyermekvédelemben. In.: Molnár László (szerk.): Társadalmi felelősség - Gyermekvédelem. Válogatás a Fővárosi gyermekvédelmi szakmai napok előadásából. OKKER Kiadó, Bp., 2002. 132-136. p.
- Büki Péter:** Gyermekvédelem - válaszütnál. *Fejlesztő Pedagógia*, Bp., 14. évf. 2003/4-5. 23-24. p.
- Büki Péter - Szollár Zsuzsanna:** Mai magyar gyermekvédelem. *Fejlesztő Pedagógia*, Bp., 14. évf. 2003/4-5. 4-12. p.
- Csóky László:** Hogyan látják a pedagógusok a veszélyeztetett gyermeket In.: Illyés Sándor (szerk.): Veszélyeztetettség és iskola. Pedagógia-nevelőknek sorozat, Tankönyvkiadó, Bp. 1988. 57-79. p.
- Dakó-Maros Katalin:** Fejlesztő pedagógia a gyermekvédelem szolgálatában. *Fejlesztő Pedagógia*, Bp., 14. évf. 2003/4-5. 29-36. p.
- Domszky András:** A gyermek-és ifjúságvédelem rendszere Magyarországon. In.: Hazai Vera - Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata. PONT Kiadó, Bp., 1994. 270-328. p.
- Domszky András:** Bevezető gondolatok a gyermekvédelem értelmezéséhez. In.: Hazai Vera - Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata. PONT Kiadó, Bp., 1994. 9-18. p.
- Domszky András:** Gondolatkísérlet egy intellektuális gyermekvédelem-elmélet megalapozásához. *Fejlesztő Pedagógia*, Bp., 17. évf. 2006/1.

- Domszky András:** Gondolatkísérlet egy intellektuális gyermekvédelem-elmélet megalapozásához. *Fejlesztő Pedagógia*, Bp., 17. évf. 2006/1. 5-10. p.
- Falus Iván:** A pedagógiai kutatás metodológiai kérdései. In.: Falus Iván (szerk.): Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 2004. 9-27. p.
- Gál Erzsébet:** Együttműködés a nevelési tényezőkkel. In.: Majzik Lászlóné (szerk.): Osztályfőnöki kézikönyv az általános iskola 1-4. osztálya számára. Tankönyvkiadó, Bp., 1982. 204-207. p.
- Gáti Ferenc:** Gyermek-és ifjúságvédelmi alapismeretek. Tankönyvkiadó, Bp., 1981. Kézirat
- Gáti Ferenc:** Gyermekvédelem az iskolában. Zrinszky László (szerk.) Korszerű nevelés sorozat, Tankönyvkiadó, Bp., 1982.
- Hartmann Mariann:** Gyermekvédelem, személyiségfejlesztés, családi életre nevelés a pedagógusok alapképzésében. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 2001/1. 22-29. p.
- Hegedűs Judit:** Gyermekvédelem az iskolában. In.: Golnhofer Erzsébet (szerk.): Az iskolák belső világa. Bp., 2006. In.: OKI [online] 2007.10.03.
- Hegyi Eszter-Szalai Dóra:** A szociális munka lehetőségei a hagyományos oktatási intézményekben. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 2002/6. 21-25. p.
- Herczog Mária:** Gyermekvédelmi kézikönyv KJK-KERSZÖV Kft. Bp., 2004.
- Herczog Mária:** Iskolai gyermekvédelem. In.: Aszman Anna (szerk.): Egészségvédelem az oktatásban. Anonymus Kiadó, Bp., 2000. 95-103. p.
- Herczog Mária:** Osztályfőnöki szerep: Gyermekvédelem. Az iskola dolgozik? In.: Család, Gyermek, Ifjúság 2005/3. In.: OKI [online] 2007.09.17.
- Horányi Annabella - Kósáné Ormai Vera** (szerk.): Együttműködés a szocializációs zavarok megelőzéséért. Pszichológia-nevelőknek sorozat, Tankönyvkiadó, Bp., 1986.
- Konszenzus Konferencia: Gyermekjóléti által nyújtott, iskolában végzett szociális munka. In.: Visszatérés a 2004. évi Konszenzus Konferencia állásfoglalásaira. Bp., 2005.
- Kósáné Ormai Vera:** A mi iskolánk - Nevelépszichológiai módszerek az iskola belső értékelésében. Országos Köznevelési Intézet, Bp., 1998.
- Lappints Árpád** (szerk.): A vezetés alapkérdései. Comenisu Bt., Pécs, 2002. 235.-243. p.
- Lappints Árpád** (szerk.): Tanuláspedagógia. A tanulás tanításának alapjai. Comenius Bt., Pécs, 2002. 115-120. p.

- Makai Éva:** Szétszakadt és meg nem font hálók. Az iskolai gyermek-és ifjúságvédelem a 90-es években. OKKER Kiadó, Bp., 2000.
- Maros Katalin - Tóth Olga:** Az iskolai gyermekvédelem helyzete NCSSZI In.: [online] 2007.06.17.
- Révész György:** A felnőtt világ gyermekekkel kapcsolatos elvárásai és a gyermekbántalmazás. In.: Vajda Zsuzsanna (szerk.): Pszichológia és nevelés Akadémiai Kiadó, Bp., 2002. 85-102. p.
- Sárik Eszter:** Az iskola betegei, avagy az iskola beteg? In.: OKI [online] 2007.10.17.
- Stallenberger Józsefné:** Veszélyeztetettség és hátrányos helyzet az iskolában. Fejlesztő Pedagógia, 18. évf. 2007/3-4. 135-155. p.
- Stauszné Simonyi Erzsébet (szerk.):** Az iskolai gyermekvédelem helye a gyermekvédelem rendszerében. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Bp., 1998.
- Szollár Zsuzsanna - Büki Orsolya:** A gyermekvédelmi munka etikai aspektusai. *Fejlesztő Pedagógia*, Bp., 14. évf. 2003/4-5. 67-74. p.
- Tóth László:** Pszichológiai vizsgálati módszerek - A tanulók megismeréséhez. Pedellus tankönyvkiadó, 2004.
- Varga Aranka:** Gyermekvédelem és iskola Virágmandula Kft. 2012.
- Veczkó József:** A gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai alapjai. Tankönyvkiadó, Bp., 1990.
- Veczkó József:** A gyermek-és ifjúságvédelem alapjai. APC-Stúdió, Gyula, 2000.
- Veczkó József:** Gyermek-és ifjúságvédelem. Család-és gyermekérdekek. APC-Stúdió, Gyula, 2002.
- Volentics Anna:** Gyermekvédelem és reszocializáció. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1996.

JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

- 1976. évi Rendtartás az általános iskolák számára
- 1993. évi. LXXIX. törvény a közoktatásról
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
- 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
- 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról
- 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról

HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE

1. **Domszky András:** Gondolatkísérlet egy intellektuális gyermekvédelem-elmélet megalapozásához. *Fejlesztő Pedagógia*, Bp., 17. évf. 2006/1. p. 7.
2. **Herczog Mária:** Gyermekvédelmi kézikönyv KJK-KERSZÖV Kft. Bp., 2004. p. 56.
3. **Hegy Eszter-Szalai Dóra:** A szociális munka lehetőségei a hagyományos oktatási intézményekben. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 2002/6. p. 22.
4. **Hartmann Mariann:** Gyermekvédelem, személyiségfejlesztés, családi életre nevelés a pedagógusok alapképzésében. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 2001/1. p. 28.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet A kutatási kérdőív

I. Statisztikai jellegű adatok

Kérem, jelölje a megfelelő négyzetbe X-el az Önre vonatkozó állításokat!

1. Neme:

- ☐ férfi
- ☐ nő

2. Mi az Ön munkaköre (feladatköre) az iskolában?

- ☐ osztályfőnök
- ☐ szaktanár
- ☐ szakoktató
- ☐ nevelő-oktató munkát segítő (gyermekfelügyelő, pedagógiai asszisztens, gyógypedagógiai asszisztens)

3. Mióta dolgozik Ön az intézményben?

- ☐ Kevesebb, mint 3 éve
- ☐ 3-10 év között
- ☐ Több mint 10 éve

II. Az intézményben dolgozó speciális szakemberekkel kapcsolatos információk

1. Tudomása szerint dolgoznak-e az intézményben a pedagógusokon, pedagógiai munkát segítőkön kívül más, speciális szakemberek?

Kérem, hogy jelölje meg X-el az Ön által kiválasztott állítást!

- ☐ igen
- ☐ nem
- ☐ nem tudom

2. Amennyiben az előző kérdésben az „igen” választ jelölte meg, tudomása szerint az intézményben belül milyen szakemberek dolgoznak?

A megfelelő négyzetbe (négyzetekbe) tegyen X-et! Több válasz is lehetséges!

- ☐ óvodai-és iskolai szociális segítő
- ☐ iskolapszichológus
- ☐ gyermek-és ifjúságvédelmi felelős
- ☐ családgondozó, esetmenedzser
- ☐ gyermekpszichiáter

3. Milyen szintű szakmai kapcsolatban áll az intézményben dolgozó speciális szakemberekkel?

Az Ön által megfelelőnek tartott állítás mezőjébe írjon X jelet!

- ☐ személyesen ismerem őket, szakmai kapcsolatunk rendszeresnek mondható
- ☐ személyesen ismerem őket, szakmai kapcsolatunk azonban esetleges
- ☐ személyesen ismerem őket, de nem tartok velük semmilyen szakmai kapcsolatot
- ☐ nem ismerem őket

III. A gyermekek, tanulók problémáira vonatkozó információk

1. A munkája során milyen, a tanulókat érintő problémákkal találkozik és ezeket milyen súlyosnak ítéli meg?

Amennyiben a munkája során találkozik (találkozott) a felsorolt problémák valamelyikével, kérem, hogy az elé tegyen egy X jelet, és mellette karikázza be az ötfokozatú skálán, megítélése szerint ezek súlyosságát a következők szerint! (5 = nagyon súlyosnak ítélem meg a problémát ... 1 = egyáltalán nem tartom súlyosnak a problémát). Több válasz is lehetséges!

a gyermek, tanuló

- ☐ testi, fizikai elhanyagolása 1 2 3 4 5
- ☐ agresszív viselkedése társaival, esetleg felnőttekkel szemben 1 2 3 4 5
- ☐ rendszeres (igazolt vagy igazolatlan) mulasztása 1 2 3 4 5
- ☐ fizikai bántalmazása 1 2 3 4 5
- ☐ érzelmi elhanyagolása 1 2 3 4 5 6
- ☐ szexuális bántalmazása 1 2 3 4 5 6
- ☐ által elkövetett bűncselekmény 1 2 3 4 5
- ☐ agressziója önmaga felé 1 2 3 4 5

a szülők, család

- ☐ rossz körülményei, nehéz anyagi helyzete 1 2 3 4 5
- ☐ a szülők érdektelensége, együttműködés hiánya az intézménnyel 1 2 3 4 5
- ☐ által közvetített negatív minták (alkoholizmus, bűnelkövetői magatartás, mentális problémák) 1 2 3 4 5
- ☐ a szülők szélsőséges nevelési stílusából adódó gondok (rideg, érzelemmentes nevelés, vagy elkényeztető, túlféltő nevelés) 1 2 3 4 5

2. Milyen (gyógy)pedagógiai eszközöket, módszereket alkalmaz (mit tesz) leggyakrabban a gyermekeket, tanulókat érintő egyes problémák megoldása érdekében?

Kérem, jelölje X-el az Ön által leggyakrabban alkalmazott három módszert!

- ☐ megbeszélem a problémákat a szülőkkel
- ☐ a szülőket illetve a gyermeket, tanulót delegálom más, külső szakemberhez
- ☐ jelzem a problémát az intézmény gyermek-és ifjúságvédelmi felelőse felé
- ☐ jelzem a problémát az óvodai és iskolai szociális segítő felé
- ☐ megbeszélem a problémát a kollégámmal
- ☐ megpróbálom magam megoldani a problémát
- ☐ megvárom, hogy a probléma megoldódjon magától

IV. Együttműködés az intézmény speciális szakembereivel

1. Eddigi munkája során kért-e segítséget valamikor az intézmény gyermek-és ifjúságvédelmi felelősétől?

Kérem, hogy X-el jelölje az Ön által kiválasztott állítást!

- ☐ soha
- ☐ esetenként/ritkán
- ☐ gyakran
- ☐ rendszeresen

2. Eddigi munkája során kért-e segítséget valamikor az óvodai és iskolai szociális segítőtől?

Kérem, hogy X-el jelölje az Ön által kiválasztott állítást!

- ☐ soha
- ☐ esetenként/ritkán
- ☐ gyakran
- ☐ rendszeresen

3. Mi motiválja Önt a jelzésre, együttműködésre a gyermekvédelemmel összefüggő problémák feltárása és megoldása érdekében?

Kérem, hogy jelölje X-el az Önnek megfelelő állítást! Több válasz is lehetséges!

- ☐ jogszabály kötelez az együttműködésre
- ☐ fontosnak tartom a speciális szakemberek segítségét, tanácsait, számít(ok)hatok rájuk
- ☐ véleményem szerint nincs szükség a jelzésre, mert a gyermekekkel, tanulókkal kapcsolatos előforduló problémákat magam oldom meg
- ☐ saját magam intézkedem a tanulóim összes ügyében iskolán belül és iskolán kívül, így nincs szükségem az intézményem belül dolgozó speciális szakemberek segítségére
- ☐ fontosnak tartom az együttműködést a speciális szakemberekkel, mert „több szem többet lát” alapon közösen próbálunk megoldást találni a gyermekeket, tanulókat érintő problémákra
- ☐ véleményem szerint nincs szükség egyáltalán az intézményben speciális szakemberekre

4. Milyen hatékonynak találja az intézményben tevékenykedő speciális szakemberek beavatkozását, segítségét?

Kérem, hogy jelölje X-el az Önnek legmegfelelőbb két állítást!

- ☐ a szakemberek minden esetben hatékony segítséget adnak a felmerülő problémák kezelésében
- ☐ a szakemberek beavatkozásának eredménye nagymértékben függ a probléma jellegétől és mértékétől
- ☐ a szakemberek beavatkozásának eredménye nagymértékben függ más, intézményen kívüli szakember hozzáállásától, munkájától
- ☐ a szakemberek eddig egyetlen esetben sem tudtak megfelelő segítséget nyújtani számomra a felmerülő problémák megoldásához

- ☐ a szakemberek igyekeznek a kompetenciájukon belül a lehető legnagyobb segítséget megadni, de beavatkozásuk, esetkezelésük nem minden esetben hatékony, mivel nem kizárólag rajtuk múlik az adott probléma megoldása
- ☐ a szakemberek igyekeznek a kompetenciájukon belül segítséget nyújtani, de beavatkozásuk, esetkezelésük többnyire azért nem hatékony, mivel nem tárják fel alaposan az adott problémát, és nem használják ki a szakmai lehetőségeik minden tárházát

5. A munkája során eddigi tapasztalataiból adódóan milyen javaslatai, ötletei lennének a hatékony (vagy még hatékonyabb) együttműködés érdekében?

Kérem, fogalmazza meg és írja le egy pár mondatban javaslatait, ötleteit!

2. számú melléklet A szakdolgozat tartalmi kivonata

NÉMETH BEÁTA ANDREA

*Gyógypedagógia szak BA/ tanulásban akadályozottak pedagógiája/pszichopedagógia
MATE Kaposvári Campus Neveléstudományi Intézet Gyógypedagógia Tanszék
Belső témavezető: Gelencsérné Dr. Bakó Márta egyetemi docens MATE Kaposvári Campus
Neveléstudományi Intézet Gyógypedagógia Tanszék
Külső témavezető: Kátainé Dr. Lusztig Ilona adjunktus*

Gyermekvédelem az iskolában

A kutatási témám kiválasztásában az iskolai gyermekvédelem területén eltöltött közel 30 éves tapasztalatom, és gyógypedagógiai – pszichopedagógiai tanulmányaim játszottak szerepet. Kutatásom célja az iskolai gyermek-és ifjúságvédelmi munka fontosságának és hatékonyságának bemutatása az iskolai nevelőtestület és a speciális szakemberek együttműködésének feltárása által. A dolgozatom első felében a gyermekvédelem múltjának és jelenjének elméletét és tapasztalatait mutatom be. Ebben tárom fel a szakirodalmakban és jogszabályokban is a megjelenő gyermek-és ifjúságvédelem alapvető fogalmait, a szakmai és szakmaközi együttműködés jelentőségét, az iskolai gyermekvédelem feladatellátásának formáit, valamint a szakmai intervenció lehetőségeit, a speciális szakembere(k) kompetenciáit. A szakdolgozat másik felében a Pécsi Éltes EGYMI egyedülálló gyermek-és ifjúságvédelmi munkát, és a gyermek-és ifjúságvédelmi felelős, mint speciális szakember komplex tevékenységét mutatom be. Harmadsorban a kutatás egészének bemutatására kerül sor, a kutatási módszerektől kezdve, a kutatás eredményeinek elemzésének keresztül, egészen a kutatási kérdések megválaszolásáig, illetve a felvetett hipotézisek igazolásáig vagy éppen elvetéséig. Kutatási kérdéseim, illetve a hipotéziseim a következőkre irányultak: A speciális szakemberek ismertsége és az együttműködés közötti kapcsolat korrelálásának vizsgálata. A jelentkező gyermekvédelmi problémák megoldása érdekében történő együttműködés feltárása, ennek gyakoriságának, motivációs hátterének kimutatása. A segítségkérés gyakoriságának összefüggései a különböző munkakört betöltőkkel. A nevelőtestület tagjai által alkalmazott módszerek meghatározása. Az együttműködés hatékonyságának és/vagy sikertelenségének feltárása, esetleges okainak meghatározása. A kutatás során kapott eredmények választ adtak a hipotéziseimre és a kutatási kérdéseimre. Összességében beigazolódott, hogy szükség van a speciális szakemberek munkájára a felmerült gyermek-és ifjúságvédelmi problémák megoldása érdekében. A kutatásom jövőbeli hasznát az jelenti, hogy számomra ez a kutatás nem csupán a szakdolgozatom részét képezi, hanem egyben egy szakmai tükör is a saját gyermek-és ifjúságvédelmi munkámmal, és annak hatékonyságával kapcsolatban, mely megmutatja azokat a sarkalatos pontokat, melyekre a feladatvégzésem során nagyobb odafigyelést kell fordítanom, illetve jelzést ad arról is, hogy milyen irányokban kell még indulnom a még sikeresebb és hatékonyabb segítségnyújtás, beavatkozás érdekében.

3. számú melléklet Nyilatkozat

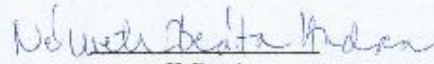
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Cím: 7400 Kaposvár, Gótsi S. u. 40.
Tél: +36-82/505-800
Honlap: <https://uni-mate.hu>

NYILATKOZAT

Alulírott **Németh Beáta Andrea**, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, **Kaposvári Campus, gyógypedagógia szak nappali/levelező*** tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: Kaposvár, 2021. október 22.

Hallgató

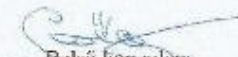
NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: Kaposvár, 2021. október 21.

Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!